

ארחות המוסר

ספר מוסר
"ארחות צדיקים"
עם הוספות
ביאורים ועיונים

חלק ו'

ספר לימוד יומי בתכנית חלוקה חדשית

סיון - תשע"ג

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219 נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים
בחוכרות יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש פנימי
ו/או לשימוש מסחרי ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב

054-8485060 / 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת ח"

"ארחות המוסר"

יו"ל ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ראש המכון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לייבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך

נר זכרון לעילוי נשמה

למורנו ורבינו, ראש בני ישראל, אביר הרועים, גדול פוסקי
זמנינו, אור המאיר, פטיש החזק, עמוד הימיני, שריד לדור
דעה, לשון ממהרת לחזרות אמרי שפר, חכם הרזים, לו
נגלו תעלומות חכמה, איש אשר רוח בו, ידיו גלילי כסף
ממולאים בתרשיש, ראשו כתם פז, וכל הוויתו עמל התורה
עד כלות הכוחות,

מרן הגאון רבינו

יוסף שלום אלישיב

זכר צדיק וקדוש לברכה

שעלה בסערה השמימה בבין המצרים כ"ח תמוז תשע"ב,
נתעלה בקדושה וטהרה למקום מנוחתו תחת כסא הכבוד,
ואותנו השאיר לאנחות, יתומים נדכאים עלובי רוח, אוי מי
יורנו הדרך ומי יבין לנו שמועה, מי יתרץ הוויות ומי יפרק
הקשיות, מי יפשוט הספיקות ומי יאיר לנו נתיבות,
קשה היום לישראל כיום בוא השמש בצהרים,
חכם שמת אין לו תמורה,
והשי"ת הטוב וממייב, ינחמנו במהרה בנחמת ציון
ובתחיית המתים בקרוב בימינו, ובלע המוות לנצח ומחה
דמעה מעל כל פנים, אמן.

חוברת זו מוקדשת להצלחתם ולעילוי נשמתם

מר **אברהם** בן ר' בנימין בייניש הכהן
ויונתו **חיה רחל שינדל**
בת הרה"ג ר' יצחק צבי **טראוב** שיחיו

לעילוי נשמת

אביו ר' **בנימין בייניש** בן ר' אברהם הכהן ז"ל
חמיו הרה"ג ר' **יצחק צבי גרינברג** זצ"ל
וחמותו מרת **שרה בילא** ע"ה בת ר' אברהם הכהן ז"ל

ולזכות

אימו מרת **שינדל תחי** בת ר' יוסף הכהן ז"ל

יתברכו משמים בכל מילי דמיטב

זכות הלימוד בספר זה יעמוד להם שיצליחו בכל אשר
יפנו לטובה ולברכה

ושיוזכו לרוות נחת מצאצאיהם שיחיו

חוברת זו מוקדשת
לזכר ולעילוי נשמות

אבי וסבי, ירא ה' נאמן רוח, חכם ורב פעלים
רבי אליהו מרדכי
בן מרן רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל
גלב"ע מ"ו באב תש"ו

אמי וסבתי, אשת חיל אם הבנים
מרת חסא שיינא פערל זוננפלד ע"ה
בת רבי אלתר יצחק ורנר ז"ל
נפטרה בשיבה טובה בשבת קודש ח' מרחשון תשמ"ה

ת נ צ ב " ה

הונצחו בחוברת על ידי
בנם ר' משה יהודה זוננפלד הי"ו
ונכדיהם ר' אליהו מרדכי זוננפלד הי"ו
ור' דניאל זוננפלד הי"ו
ירושלים - רעננה - ברזיל

חוברת זו מוקדשת לזכר

ולעילוי נשמות הנפטרים

ר' שמואל בן ר' צבי קניבסקי ז"ל

נפטר י"א תשרי תשל"ח

יצחק בן נבריאל ויפה ארבוב ז"ל

נפטר כ"ח אדר תשכ"ט

ת.נ.צ.ב.ה

הונצחו על ידי
מר אלון ארבוב שיחי'
להצלחתו

תוכן הענינים

10.....פתח דבר

13.....שער השמחה

73.....פעילות הארגון

חוברת זו מוקדשת לעילוי נשמת

איש החסד ברוך המעש
רבי אליהו יחיאל בן ר' יצחק מירון זצ"ל
נלב"ע בי"ט אייר תשנ"ט.

ורעיתו הצדקנית
מרת שושנה בת הרב ר' מרדכי (הלפרין)
מירון ע"ה
נלב"ע ט"ז בכסליו תשס"ג

תנצב"ה
הונצח ע"י משפחת מירון ת"א

על כל פסיעה ופסיעה

למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור (משלי ב' פסוק כ')

יתברך הבורא, וישתבח היוצר, יתפאר העליון, ויתרומם המתנשא לכל לראש, שזיכנו בחסדיו המרובים, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, להכנס בפתח שער הקודש, השער אשר דרכו ניתן למצוא את הדרך המובילה מעלה מעלה, לשלמות המידות וידיעת התורה, עליה אמר החכם מכל אדם: "למען תלך בדרך טובים, וארחות צדיקים תשמור".

על פי עצתו והוראתו של רבינו הגדול מורה דרכנו, מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, זכינו בחסדי השי"ת להחזיר את לימוד מוסרי ה' בתוך שיעורי לימוד התורה הקדושה, ובתום שנה לתחילת פעילותינו, סיימנו בחסדי ה' יתברך לבאר ולחלק לסדר לימוד יומי את ספרו הנפלא של רבנו שליט"א, "ארחות יוסר".

כמעשינו בראשונה, ממשיכים אנו בחוברת השישית, לבאר ולחלק לסדר יומי את הספר הקדוש "ארחות צדיקים", מיסודות ספרי המוסר בעם ישראל. הספר נכתב כפי המקובל אצלנו, בערך לפני כשבע מאות שנה, על ידי אחד מענקי הרוח בדור הראשונים כמלאכים, אשר לגודל ענותנותו לא חתם את שמו על הספר, אמנם כל מעיין בספר יגלה את פלאו, אשר כל דבריו וסגנונו מתאימים לדורנו, ממש כאילו נכתבו בימינו והוא פלא גדול.

והנה גודל חשיבות והכרחיות תיקון המידות, כבר ביאר מרן החזון איש בהרחבה בספרו "אמונה ובטחון" (פרק ד'), וכה כותב בין דבריו: כי תיקון המידות הן יסוד המוסד למצוות החוקיים ולמצוות המשפטיים

גם יחד, ומבאר שם בלשונו הזהב: אל יחשוב האדם, כי תיקון המידות מתייחס רק למצוות שבין אדם לחבירו, ואילו במצוות שבין אדם למקום, להם צריך רק יראת שמים, אין הדבר כן, כי זה האדם אשר מדותיו כברייתן, ולא הותקנו על פי המוסר והדעה, הרי הוא מסור ביד יצרו ואין יצרו מסור בידו, ולא יתכן שיהא שלם במצוות שבין אדם למקום, ואם מקיימן במדה ידועה, הוא רק מפני שאינם נפגשים בהתנגדות מצד אחד ממדותיו המגונות, אך ברגע שיתנגשו במידותיו הרעות, לא תעמוד יראתו בפניהם, ומעשים בכל יום וכו' עיי"ש בדבריו המתוקים.

וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בירושלמי שבת פ"א ה"ג): מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, עשתה ענוה עקב לסולייתה, שנאמר "ראשית חכמה יראת ה'", ונאמר "עקב ענוה יראת ה'", למדנו, כי סדר הדברים הוא: תיקון המידות, יראת שמים, ותלמוד תורה.

עינינו נשואות למרומים בתפילה ובתחינה, שלא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד, שנזכה לכוון לאמת, לבאר ולהעיר עינים בדרך הנכונה, ויהיו שפתינו והגיון לבנו נכונות ומישרות, להרבות כבוד שמים, להגדיל תורה ולהאדירה. זכות רבנו המחבר זצוק"ל, וברכותיו של מרן שליט"א, יעמדו לנו למצוא חן בעיני אלקים ואדם, ונזכה להפיץ ולהצית את נר האמת והצדק, להרבות האור בקדושה ובטהרת הלב בין כל עמו ישראל באהבה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, בביאת המשיח ובבניית בית הבחירה, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה
מערכת ארחות המוסר

סדר הלימוד היומי בשיעורים

יום א' ג' סיון - יום ה' ז' סיון.....(פרשת נשא)	שבוע א'
יום א' י' סיון - יום ה' י"ד סיון.....(פרשת בהעלותך)	שבוע ב'
יום א' י"ז סיון - יום ה' כ"א סיון.....(פרשת שלח)	שבוע ג'
יום א' כ"ד סיון - יום ה' כ"ח סיון.....(פרשת קרח)	שבוע ד'

לתועלת הלומדים:

חברות "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות. (חברות "ארחות המוסר" נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם).
החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות. תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

שער התשיעי - חלק ב' שער השמחה

וְצִרְיָ שִׁיבְתָּ בְּשֵׁם יְתָרְךָ
שִׁיבְתָּ לִיחָהּ בְּעֶסְקוֹ, ¹
וְלֹא יִבְטַח עַל ^(א) מְלֹאכְתּוֹ וְעֶסְקוֹ, ²
אֲךָ יִחְשָׁב אֲשֶׁר מְלֹאכְתּוֹ וְעֶסְקוֹ

בכל דבר בעולם יש סיבה ומסובב, כלומר ישנה הסיבה הגורמת את הדבר, וקיימת התוצאה [-המסובב] הנולדת מן הסיבה. באבחנה המדויקת מהי הסיבה ומהו המסובב שוררת מבוכה רבה, ורבים הם הטועים. למשל, אם אדם השקיע כספו בעסק מסוים והרויח על ידי זה רווח גדול, אומר השכל האנושי, שההשקעה היתה הסיבה שממנה נהיה הרווח הגדול. אליבא דאמת זוהי טעות גדולה. לא ההשקעה הביאה את הרווח, אלא מן השמים נגזר עליו שירוויח ואחר שגזרו כך מן השמים סובבו את מהלך העניינים בעולם הזה שיבוא אדם זה וישקיע את כספו בעסק מוצלח. נמצא אם כן שהמציאות היא ההיפך ממה שבני אדם רגילים לחשוב, לא העסק היא הסיבה והרווח הוא המסובב [-התוצאה], אלא הרווח שנקבע מן השמים הוא הסיבה והעסק הוא המסובב.

ממשיך ה'בית הלוי' לבאר על פי זה את הנאמר במדרש (בראשית רבה פ"ט א') אצל יוסף וחלום פרעה: "ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם, (בראשית מא, א), הדא הוא דכתיב (איוב כח) 'קץ שם לחושך, זמן נתן ליוסף כמה שנים יהיה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ - חלם פרעה חלום'. רצו בזה לשלול שלא יאמר כי חלומו של פרעה גרם ליוסף היציאה מבית האסורים,

ביאורים

1. שִׁיבְתָּ לִיחָהּ בְּעֶסְקוֹ. שה' יצליח אותו להשיג פרנסתו באמצעות מלאכתו ועסקיו. 2. וְלֹא יִבְטַח עַל מְלֹאכְתּוֹ וְעֶסְקוֹ. שבכוחם להעשירו.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

³ הם דרך לפרנסתו מאת השם יתברך כמו אדם הבוקע עצים בגרזן, אף-על-פי שהגרזן חותך העץ, אין הכח בא מן הגרזל, אלא מן האיש הבוקע בגרזל לחתך בו העץ. ואדם שיש לו מלאכה או איזה עסק שיהיה, שםפרנס בו בני-ביתו, לא יחשב: לולי המלאכה ההיא היה הולך לאבודן, אך יבטח בבזרא יתעלה, ויחשב: אם לא היה לו ענין זה העסק שעוסק בו, בבזרא יתברך⁴ ימצא לו פרנסתו בענין אחר, כי כל מעשה ידיו וצרכיו⁵ ביד האל הם והרבה שלוחים למקום, כמו שאמר הכתוב:

ביאורים

3. הם דרך. אמצעי להשגת פרנסתו מאת ה'. 4. ימצא לו פרנסתו בענין אחר. מאחר ונגזר לו משמים פרנסה, הרי היא תגיע אליו בכל אופן, אם לא על ידי מלאכה זו, תבוא על ידי אמצעי אחר, והרבה שלוחים למקום לעשות לאדם את הנגזר עליו. 5. ביד האל הם. והוא הקובע מה יהיו מעשיו ומלאכתו של האדם, והאם יצליח בזה או לא והאדם אינו פועל דבר. וכתב ה'חפץ חיים', כי מה שאנו רואים שהפקח מצליח בעסקיו ולהיפך הטיפש אינו מצליח ונשאר עני, וחושבים אנו שהודות לכשרונותיו מצליח, ומסכן זה

⁶ כי אין לה מעצור להושיע ברב או במעט" (שמואל א יד, ו), ואומר: כי הוא הניתן לך⁷ כח לעשות חיל" (דברים ה, יח), ואומר: "לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחי, אמר ה' צבאות" (זכריה ד, ו).

וכן האדם אשר כל חיותו וצרכיו תלויים באדם אחר, לא ישים בטחונו בלבד על האדם ההוא, אף ישים שרש בטחונו מעמק הלב⁹ בבזרא יתברך;

ביאורים

האיש שאין לו כשרונות, אין זו ההשקפה הנכונה. אלא, קודם ביאת האדם לעולם מכריזים למעלה פלוני יהיה עשיר ואלמוני יהיה עני (נדה טז), ואותו שנגזר עליו להיות עני חנן אותו הקב"ה במעט כשרונות, היינו שלא בגלל שהוא טיפש הוא לא מצליח, אלא להפך, בגלל שנגזר עליו לא להצליח - הרי הוא טיפש, והרבה דרכים למקום. 6. כי אין וגו'. אין לה מניעה מלהושיע הן ברב עם הן במעט. (מצודת דוד). 7. כח לעשות חיל. אונקלוס תרגם: "ארי הוא יחב לך עצה למקני נכסין", פירוש, כי הוא הנותן לך עצה לקנות נכסים. 8. לא בחיל וגו'. רש"י פירש, לא בחיל ולא בכח שבכח תעשו את בנין ביתי, אלא אני אתן את רוחי על דרוש ויניח לכם (ס"א: ויצוה לכם) לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבנין משלו ולעזור אתכם בחטין ויין ושמן ועצים כמו שמפורש בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם. עכ"ל. ובמצודת דוד פירש, ה' אומר על מלך המשיח: ממשלתו על העכו"ם לא יהיה בעבור חילו הרב ולא בכח זרועו יכבשם במלחמה, אבל ימשול בהם מבלי טורח מלחמה כי אם ברצוני, כי אתן בלב העכו"ם להיות נכנעים לו וסרים למשמעתו. 9. בבזרא יתברך. כי הרי ה' מוריש ומעשיר" (שמואל א-ב, ז), ה' רועי לא אחר" (תהלים כג, א), "השלך על ה' יחבק והוא יכלכלך, לא יתן לעולם מוט לצייק" (תהלים נה, כג), ויזכור כי ארבעים שנה הלכו אבותינו במדבר לא חסרו דבר.

ארחות שער השמחה צדיקים

10(2) ואין די מה שיאמר כף ולבו כל עמו, אלא יתן שבת והודיה לבורא יתברך על זה¹¹ אשר לא עזב חסדו מאתו. וקח בדרך משל נאה על ענין זה, והוא כמו מאה עורים ההולכים זה אחר זה, וכל אחד שם ידו על כתף חברו, ובראש כלם יש איש הרואה, והוא מנהיג כלם אחריו. הנה כל אחד יודע, אף-על-פי ששם ידו על כתף חברו

על בני גילו במדת הבטחון, ולאמיתת הדבר משמש במדה זו להטבת חלומות נעימים על העתיד הכמוס".

"ואמנם בזאת יבחן אם פיו ולבו שוין, האם בוטח הוא באמת או אך למד לשונו לצפצף 'בטחון' 'בטחון', ובלבו לא קוננה כאשר נפגש במקרה הדורש בטחון, ואשר בשעה זו תפקידו של הבטחון לנהלו, להחלימו ולרפאותו, האם בשעה הקשה הלזו פנה אל הבטחון ויבטח בו, או דוקא בשעה זו לא פנה אליו, ופנה אל רהבים ושטי כזב, אל אמצעים מגונים ותחבולות שוא".

ביאורים

10. ואין די שיאמר מה כף ולבו כל עמו. כי מגדר הבטחון המעולה שיהיה לו הבטחון לא רק בידיים במיעוט המלאכה ולבו מלא רצונות, שזה אינו בוטח בלב, ועיקר הבטחון תלוי בלב, כמאמר הכתוב 'בו בטח לבי', ועל כן צריך שגם לבו ורצונו יהיו שקטים ושלוים ולא יהיה לו שום רצון בלבו. (בית הלוי).
11. אשר לא עזב חסדו. ושלח אדם זה שיפרנסנו. ועל ידי שירגיל עצמו בשבח ובהודיה לבורא, יגביר גם את אמונתו בלבו שה' מכלכל אותו על ידי שליח זה (עלי אורח).

עיונים

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

ג. אך אין כח בחכמו לולי המנהיג העליון. כתב ה'בית הלוי' (ליקוטי מאמרים, מכת"י): "וגם זאת ישים האדם אל לבו, כי השם בטחונו בבשר ודם מלבד שאינו מועיל, כמאמר הכתוב 'אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה', ובישעיה (ב) 'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא', עוד זאת הרי קם ליה בארור וכמאמר הכתוב (ירמיה יז) 'ארור הגבר אשר יבטח באדם', ומה מאוד גדלה הסיכלות והאיך יוכשר בעיני עצמו לקבל עליו לטותא (-קללה) מפי נביא אשר הזיקו ודאי וברור בשביל בטחונו של בשר ודם שהוא הבל

והוא מנהיגו, שאין זאת ההנהגה באה מכחו, אף כלם נמשכים אחר האיש הרואה הראשון, ואם יהיה נשקט מהם, יפשו כלם ויפלו. זה ישים האדם אל לבו, ויחשב שהקדוש-ברוך-הוא המנהיג, וכלנו כעורים, וכל אחד ממנו מסתיע ונעזר בעזר חברו,⁽²⁾ אף אין כח בחכמו לולי המנהיג העליון הנותן כל דרכיו ישרים ואין להרהר אחריו. וכמו שהמפרנס לא יחשב אלא בהקדוש-ברוך-הוא, כך המפרנס לא יתנאה שהוא מפרנס, אף הוא כעור המנהיג עור חברו בעזרת המנהיג הראשון שהוא הרואה. ועל זה נאמר:

ובודאי לא יועיל לו מאומה. ונמצא מפסיד בשמים אשר בעולם הזה לא ישיג מבוקשו וכמאמר הכתוב (איוב יא) 'יעניו רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש', וגם יענש בעולם הבא על העבירה שעשה, ונמצא הרע לנפשו בשני העולמות בשביל דבר רוח ובלתי מועיל".

ביאורים

12. המפרנס. את זולתו התלוי בו.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

"והולכתי עורים בדרך לא ידעו, בנתיבות לא ידעו אדריכם, ¹⁴אשים מחשך לפניהם לאור, ומעקשים למישור" (ישעיה מב, מז), ואומר: ¹⁵"והעורים הביטו לראות" (שם פסוק יח), ואומר: ¹⁶"מי עור כי אם עבדי, וחרש כמלאכי אשלה, מי עור כמשלם, ועור כעבד ה'" (שם פסוק יט).

והנה כל הדברים שבנתיבות בו כחקרוש-ברוך-הוא, הם ¹⁷שמונה חלקים: האחד - ענין גוף האדם בלבד. השני - ענין פרנסתו. השלישי - ¹⁸ענין אשתו.

ביאורים

13. והולכתי עורים וגו'. ה' יוליד את נדחי ישראל - שהם כעורים - בדרך שאינם מכירים, בדרכים שלא ידעו עליהן מקודם. ¹⁴אשים וגו'. ה' יאיר להם את המקומות שהיו חשוכים, ויסלק את המכשולים בדרכם והיא תהיה סלולה וישרה. ¹⁵והעורים הביטו לראות. אלה מישוראל שאינם רוצים לראות את השגת ה' בעולמו, הביטו לראות את הטובות והניסים שה' עשה לישראל בעבר ותדעו שגם בעתיד ה' יעשה כן לישראל. (מפרשים). [בעלי אורח' ביאר: 'והעורים הביטו לראות' - באמצעות המוביל הראשון (-הקב"ה) שהוא הרואה]. ¹⁶מי עור וגו'. ישעיה מוסיף לדבריו שמה שאמר שישראל עורים וחרשים זה כולל גם את הצדיקים שביניהם. כלומר, גם עובדי ה' הם כעורים, וגם המושלם במידותיו, גם החכמים שה' שלחם ללמד את העם הם כחרשים (-כחרש לא ישמע מעשי בני העם להזהירם על הדבר). וזאת משום שלא התאמצו ללמד את ישראל תורה וחכמה ולפקוח את עיניהם ואזניהם, כי אם אמונתם היתה חזקה ובהירה יותר היו מתאמצים לעשות זאת. ¹⁷שמונה חלקים. שמונה ענינים הטעונים בחסון בבורא יתברך. ¹⁸ענין אשתו. בכת"י הגירסא: עניני אשתו ובניו וקרוביו ואוהביו

ארחות

שער השמחה

צדיקים

הרביעי - חובת הלכות ואיברים ¹⁹שהוא מתיחד בתועלתם ונזקם. החמישי - חובת האיברים ²⁰אשר תועלתם ונזקם לאחרים. השישי - ²¹גמול עולם הזה. השביעי - ²²גמול עולם הבא הצפון לצדיקים. השמיני - גמול ימות המשיח.

הבטחון הראשון, בענין גוף האדם, הוא: שישליך נפשו וימסר עצמו על רחמיו הגדולים, וידע שאין לו עצה והנהגה אלא ברשותו ובגזירתו. ואף-על-פי שכל בריאת איבריו ומדת ימיו קשורים

ביאורים

ואויביו. ¹⁹שהוא מתיחד וכו'. שהתועלת והנזק שלהן נוגעות אליו בלבד. ²⁰אשר תועלתם וכו'. שהתועלת והנזק שלהן נוגעות גם לאחרים. ²¹גמול עולם הזה. שכר הניתן לאדם בעולם הזה. ²²גמול עולם הבא. שכר העולם הבא שהבורא יתברך נותן לצדיקים, כמו שכתוב (תהלים לא, כ): "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם". ²³גוף האדם. חייו ובריאותו. ²⁴וימסור עצמו על רחמיו הגדולים. כלומר, שיהיה סמוך ובטוח בענינים אלה על הנהגת הבורא יתברך שמו אשר בודאי עושה עמו הכל על צד היותר טוב וברחמים גדולים. "וידע, כי לא יצאו לפועל אצלו מענינים אלה, רק אותם הדברים שהבורא ידע מראש שהם הנכונים לצורך עניניו בעולם הזה ובעולם הבא. ואף אם לפי ראות עיניו נדמה לו שאין הם טובים עבורו, ללא ספק הם הטובים ביותר לאחריתו". (חזה"ל שער הבטחון פ"ד). ²⁵שאיין לו עצה והנהגה. להנהיג עצמו במנהגי הבריאות אלא ברשות ובהנהגת הבורא. ('עלי אורח'). (שם) ביאר, שאין לאף נברא עצה לשנות אותם (את עניני הגוף) ולא כח להנהיג אותם, רק ברשות הבורא ובכח גזירתו ודינו. ²⁶בריאת איבריו ומדת ימיו קשורים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

בְּגִזְרַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, מְכַל-מְקוֹם יֵשׁ לְאָדָם ²⁷ לְהַתְנַלְגַּל לַהֲרוּיָה כָּל צָרָיו ²⁸ וְלַהֲצִיל נַפְשׁוֹ וּלְתַקֵּן לוֹ הַרְפּוּאוֹת, וַיִּבְטַח בְּאֱלֹהִים שְׂיִרְפָּאֵהוּ, וְהִרְפָּא וְהִרְפּוּאָה בָּאִים לוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ לְרַפְּאֵהוּ, וְלֹא יֵנִיחַ עֵינָיו זֶה אֶלָּא עַל הָאֱלֹהִים לְבָדוֹ ²⁹ שִׁיתֵּן לוֹ הַיִּכְלֵת וְהַכֶּחֶךְ. וְאֵל יֹאמֶר אָדָם: הוֹאִיל וְאֲנִי קָשׁוּר בְּגִזְרַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, ³⁰ אֵלֶּךְ בְּדַרְכֵי הַסִּפְּנָה וְאֶשְׁתֶּה סֵם הַמָּוֶת! ³¹ הֲלוֹא מְצִינוּ ³² בְּשִׁמּוּאֵל בְּאֶמְרוֹ: "אֵיךְ אֵלֶּךְ וְשִׁמְעַתְּ שְׂאוּל וְהָרַגְנִי" (שְׁמוּאֵל א טז, ב), אַף-עַל-פִּי שֶׁאֲמַר כֵּךְ, לֹא נִחְשָׁב בְּמִי שֶׁמִּמְעַט בְּבִטְחוֹנוֹ, ³³ וְתִקְדֹּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא הַשֵּׁיב לוֹ: "עֲגִלַת כָּקָר תִּקַּח בְּיָדְךָ

ביאורים

וכו'. בריאות גופו ואורך ימי חייו תלויים בגזרת הבורא יתברך. ²⁷ להתנלגל להרויח כל צרכיו. חייב הוא להתעסק ולעמול באמצעים שיביאו לו את תועלתו [לחייו ולבריאותו], ולבחור מבין האמצעים את אלה שלפי ראות עיניו הם הטובים ביותר, ויאמין כי באמצעותם יעשה האלהים את מה שהוא גזר מראש. (שם). ²⁸ ולהציל נפשו. לעסוק בהצלת נפשו. כלומר, לעשות מצדו מה שבידו כדי לשמור על חייו, על ידי שיאכל וישתה ויתלבש וידור כפי שדרוש לו. ²⁹ שיתן לו היכולת והכח. להתרפא על ידי הרופא, הסמים והרפואות. ³⁰ אלך בדרכי הסכנה. אכניס עצמי לסכנות על סמך בטחוני בגזירת הבורא, ואם ה' גזר שאחיה, אזי אשאר בחיים גם אם אכניס את עצמי לסכנה, ואשתה סמי מות וכדומה. ³¹ הלא מצינו וכו'. רוצה לומר, אפילו במקום מצוה אסור להכניס עצמו בסכנה במקום שההיזק שכיח, כי אין זה עבודת ה' רק מרי ועון כנמצא בשמואל... (טוב הלבנון). ³² בשמואל. כאשר ה' שלחו למשווח את דוד למלך, נתיירא ללכת במצות ה' מפני הסכנה שלא יהרגהו שאול, ואמר: איך אלך וגו'. ³³ והקב"ה השיב לו וכו'. כלומר, מתשובת האלקים אל שמואל (שהמצאי לו תחבולה להנצל מן המות) יש

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

וְאִמְרַת לִזְבַּח לַה' בָּאֵתִי" (שם). וְעַל הַמְּכַנִּים עֲצְמוֹ בְּסִפְּנָה, וְאֹמֶר: אֲנִי בְטוֹחַ בְּשֵׁם יִתְבָּרֵךְ! עָלָיו נֶאֱמַר: ³⁴ וְכִסִּיל מִתְעַבֵּר וּבּוֹטָח" (משלי יד, טז). וְהַתּוֹרָה הַזֹּהִירָתָנוּ עַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ³⁵ לֹא תִנְסֹו אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים ו, טז). וְהַמְּכַנִּים עֲצְמוֹ לִידֵי סִפְּנָה וּמִמִּית עֲצְמוֹ, ^(ד) עֲנִשׁוֹ גְדוֹל מִמִּי שֶׁמִּמִּית אֲחֵרִים.

ומכיון שהיה ראוי שירחם על אחיו והוא לא רחם עליו, נחשב זה לחטא גדול, ומכל שכן הממית עצמו ואינו מרחם על עצמו). ולפיכך, מי שהרג את עצמו,

ביאורים

להבין, כי זהירותו של שמואל ויראתו מן הסכנה - היתה משובחת. כי אילו היה היסוסו של שמואל נחשב לחוסר בטחון מצדו, היה ה' עונה לו: אני אמית ואחיה וגו', או תשובה דומה, כפי שענה למשה רבינו ע"ה בשעה שאמר לו (שמות ד, י): כי כבד פה וכבד לשון אנכי, וענה לו ה': מי שם פה לאדם או מי ישום אלם... הלא אנכי ה' (עפ"י חוה"ל שער הבטחון פ"ד). ³⁴ וכסיל וגו'. הכסיל מתקוטט עם כולם וסומך על עצמו שלא תבוא לו רעה. כמו כן המכניס עצמו לסכנה ואומר שהוא בוטח בה' שיצילנו, הרי הוא כסיל. ³⁵ לא תנסו את ה'. "כאשר ניסיתם במסה" (דברים ו, טז). כשיצאו ממצרים וחנו ב'רפידיים', קראו שם המקום 'מסה', על שם שנסוהו במים, כמו שנאמר (שמות יז, ב) "וירב העם עם משה ויאמרו תנו-לנו מים ונשתה, ויאמר להם משה מה-תריבון עמדי מה-תנסון את-ה'". ופירש רש"י: מה לכם לנסות את גבורתו של הקב"ה, לומר 'היכול לתת מים בארץ ציה' (מדבר שמם ויבש).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

הַבְּטָחוֹן הַשָּׁנִי, מַעֲנִין הַפְּרָנְסָה:

יְהִי בְּטָחוֹן שְׁלֹו עַל

הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא, שִׁיזְמִין לֹו צָרָתוֹ

וּמְזוּנוֹ בְּיָד סְפוּקוֹ, ^(ה) וְלֹא יִדְחַק

עונשו יהיה עוד יותר חמור, ללא ספק, מפני שהוא נמשל בזה לעבד, שאדונו ציווה לו לשמור על איזה דבר למשך זמן מסוים, והזהיר אותו שלא יעזוב

את המקום עד שיבוא אליו שליח אדוניו. וכיון שראה העבד שהשליח בושש לבוא, עזב את המקום לפני בוא השליח, וכעס עליו אדונו והעניש אותו בעונש חמור. ובדומה למשל זה, מי שהמית את עצמו, עזב את עבודת האלהים, והמרה אותו בזה שנכנס לסכנת מות.

וב'מסילת ישרים' (פ"ט) כתב אודות אדם המכניס עצמו לסכנות: "ומי שירצה שלא ינהג עצמו בדרך החכמה ויפקיר עצמו לסכנות, הנה אין זה בטחון, אלא הוללות. והנה הוא חוטא במה שהוא עושה נגד רצון הבורא יתברך שמו, שרוצה שישמור האדם את עצמו. ונמצא, שמלבד הסכנה המוטבעת בדבר [הסיכון הטבעי בדברים המזיקים] אשר הוא עלול אליה מפני חסרון שמירתו [שכשאינו נשמר, מביא את עצמו להסתכן בה], הנה עוד הוא מתחייב בנפשו בקום-עשה בחטא אשר הוא חוטא, ונמצא החטא עצמו [מה שלא נשמר מהסכנה, כמצווה עליו] מביאו ליענש [בדבר הזה עצמו, כעין מידה-כנגד-מידה, שהוא מדרכי ההשגחה. ובכך גדלה סכנתו מעבר לסיכון הטבעי שבדבר]."

ה. ולא ירחוק השעה. (בברכות (סד). ובעירובין (יג): אמרו: "כל הדוחק את השעה" - שמיגע את עצמו בכל כוחו להתעשר או להתגדל מיד, ואף כשרואה שאינו מצליח [כי אין השעה כשירה לכך] בכל זאת חוזר ומשתדל בהתאמצות יתירה [-הולך למרחקים ומכניס עצמו לגבוהות. רש"י]. "שעה דוחקתו" - הוא נכשל כי אין השעה מסוגלת לכל. "וכל הנדחה מפני השעה" - כשאינו מצליח עתה, ממתינ שתגיע שעתו, "שעה עומדת לו" - לאחר זמן עתידה לעמוד לו שעה מצלחת.

המהרש"א מפרש, שהדוחק את השעה, מנסה לדחוק את מזלו בכח והוא אינו מצליח מפני שהמזלות קובעים מתי תבוא שעתו להצליח. הגר"א מוסיף שהמנסה לדחוק את מזלו מסתכן בנפשו, כמתבאר בגמרא מסכת ברכות (סד).

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

הַשְּׁעָה ³⁶ לְרַדְּף אַחֵר כְּמָה עֲנִינִים

הַמְּטַרְרִידִים אוֹתוֹ מִהֲתַעֲסֵק בְּתוֹרָה.

³⁷ וְכֹאשֶׁר יִבְטַח בָּאלֹהִים, יִמָּצֵא

מְנוּחָת לְבָו ³⁸ וְשְׁלֹוֹת נַפְשׁוֹ, ^(ו) וְלֹא

יִרְדֹּף יוֹתֵר מִדִּי, אֶךְ יְהִיָּה דִי לֹו בְּמָה

ו. ולא ירדוף יותר מדי. בחוה"ל (שער הבטחון פ"ד) ביאר את הצורה הנכונה של הבטחון על האלהים בדברים אלה: שיעסוק במה שהזמין לו הבורא מדברים אלה כדי צורך מחיתו ומזונו

בלבד, כדי להשיג על ידם מעניני העולם רק את מה שהוא הכרחי לקיומו. ואם הבורא גזר שיהיה לו יותר מזה, תבוא אליו תוספת זו גם בלי טרחה ויגיעה מצדו, כשיבטח על האלהים בתוספת זו, ולא ירבה לחזר אחרי אמצעים כדי להשיג אותה, ולא יסמוך עליהם בלבד. ואם הבורא גזר שלא יהיה לו יותר מכדי מחיתו, אז גם אם ישתדלו כל הברואים שבשמים ובארץ להוסיף לו על כך, לא יוכלו לעשות זאת בשום אופן על ידי אף אמצעי. וכאשר יבטח באלהים בדבר זה, תהיה לו מנוחת הלב ושלות הנפש, שמה שנקצב לו לא יעבור לידי אחרים, שלא יבוא יותר מוקדם ולא יותר מאוחר מהזמן שנגזר עליו לבוא. עכ"ד.

כתב ה'בית הלוי' (ליקוטי מאמרים, מכת'): "עוד זאת יבין האדם כי אם ימנע בעסקיו ויתחזק בבטחונו כן תתמעט ממנו היגיעה ומזמין לו צרכיו באומנות קלה ונקיה, וכל מה שהאדם מרבה בהשתדלות ומעמיק בהם ועושה אותו במחשבתו לעיקר, כן אין מזמין לו פרנסתו רק אחרי יגיעה רבה, וכדרך שאמרו חכמינו ז"ל 'כדרך שאתה הווה עמי, אני הווה עמך', דהבחינה ניתן להאדם לבחור בטוב או להיפך חלילה... וזהו הענין אשר מוזנונו באה לנו בעו"ה ביגיעה רבה, כי שולח לנו המזונות לוטה ומכוסה בכסות המלאכה למען לא יהיה ניכר לעין כל כי הבורא זן ומפרנס כל חי,

ביאורים

36. לרדוף אחר כמה ענינים וכו'. כלומר, שלא יגיע עצמו לרדוף יותר מדאי עבור פרנסתו עד שלא ישאר לו פנאי או יישוב הדעת לעסק התורה. 37. וכאשר יבטח באלהים. שידאג לו וינהל עבורו כל צרכיו ומזונותיו על הצד היותר טוב. 38. ושלות נפשו. הרגשת רוגע שיש לו אב בשמים - הכל יכול, ואינו מוגבל לשום דבר - הדואג עבורו לכל צרכיו.

אֲרָחוֹת שְׁעַר הַשְּׂמֵחָה צְדִיקִים

עֵינִים

עֵינִים

אֲרָחוֹת

שְׁעַר הַשְּׂמֵחָה

צְדִיקִים

שִׁיבֹול³⁹ לְמִצָּא בְּשַׁעַה מִיְּחֻדָּתָהּ, וְהַשְּׁעוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת יִטְרַח בְּהֵן לְקִנּוּת חַי עוֹלָם הֵבֵא. וְכֵן אָמְרוּ:
⁴⁰תִּרְבֶּה בִּישִׁיבָה וְתִמְעַט⁴¹ בְּעַסְקָה, עֲשֵׂה דְבָרֵי תוֹרָה עֵיקָר וְעַסְקָה טָפֵל (כְּפָרִי וְאַתְחַנֵּן ו, ז). וְעֲנִין זֶה הוּא

אבל באמת היגיעה והמלאכה הוא רק כסות עינים לבל יראו גאות ה' וכמאמרם הרעוּתִי אֶת מַעֲשֵׂי וּקְפַחְתִּי אֶת פִּרְנִסְתִּי, אבל באמת אין המלאכה בעצמה מועילה כלום רק על ידי ברכת ה', וכמאמרם ז"ל לא עניות

מן האומנות ולא עשירות מן האומנות ורק ברכת ה' היא תעשירי".
ז. עשה דברי-תורה עיקר ועסקך טפל. במסכת אבות (ד, י): "רבי מאיר אומר, הוי ממעט בעסקך - עסוק מעט בעסקיך ובסחורתך ועשה אותם עראי, "ועסוק בתורה" - ואת עסק תורתך תעשה קבע. וכמו שדרשו (עירובין נה). מהפסוק (דברים ל, יג) 'ולא מעבר לים היא', שהתורה אינה נמצאת לא בסוחרים ולא בתגרים, ואינה נקנית אלא במיעוט סחורה, מפני שטרדת הלב בעסקים ובסחורות משכחת את הלימוד, וכל שכן שמונעת את קנין התורה מן הבא ללמוד (מאירי).

וב'מסילת ישרים' (פ"ה) כתב: "כי בהיות האדם טרוד בעניני עולמו, הנה מחשבותיו אסורות בזקי המשא אשר עליהם [-בקישורי (מלשון אוזיקים) המעמסה המוטלת על מחשבותיו], ואי-אפשר להם לתת לב אל המעשה [-להתבונן במעשיו אם טובים הם אם לא - אשר היא עיקר ה'זהירות']. והחכמים ע"ה בראותם זה אמרו (אבות ד, יב): "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה!" כי הנה העסק מוכרח לאדם לצורך פרנסתו [-השגת צורכי חייו], אך ריבוי העסק אינו מוכרח שיהיה כל-כך גדול עד שלא יניח מקום אל עבודתו [-עבודת ה' שהוא מחויב בה], על-כן נצטוינו לקבוע עיתים לתורה".

ביאורים

39. לְמִצָּא בְּשַׁעַה מִיְּחֻדָּתָהּ. להתעסק בפרנסתו רק בשעה מסויימת ביום, שאותה יקבע לו לצורך כך, ולא מעבר לזה. 40. תִּרְבֶּה בִּישִׁיבָה. לפני החכמים ללמוד מהם. 41. בְּעַסְקָה. בעסקיך ובסחורתך.

ח. ויהיה לו שעות פנויות לפנות לכו לאלהים. כי אין ההשתדלות מועלת להרבות עושרו שנקצב לו. וכפי שפירש רבי אברהם אזולאי (בעל 'חסד לאברהם'), שהנה העושר תלוי כפי המזל, ולא תעלה ולא תוריד השתדלותו של האדם בזה. נמצא, כי אם נגזר על האדם עושר, הרי שעל ידי מעט השתדלות יבוא עליו אותו עושר. ולכן אומר לו התנא, הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה, שכן העושר יבוא לך

⁴²הַגְדוֹל שֶׁבְּנִסְיוֹן הָאָדָם, שֶׁלֹּא יִטְרִידוּ אוֹתוֹ רַב טְרָדוֹת⁴³ שֶׁל עוֹלָם זֶה וַיִּשְׁכַּח⁴⁴ אַחֲרֵיתוֹ. לָכֵן יִכְטַח בְּאֵל שִׁיִּסְפִּיקָהוּ צָרְכָּיו וְסָפּוֹקוֹ, וַיְהִיָּה לוֹ שְׁעוֹת פְּנוּיּוֹת לְפָנוֹת לְכוּ לְאֱלֹהִים.

הַבְּטָחוֹן הַשְּׁלִישִׁי, בְּעֲנִין אִשְׁתּוֹ וּבְנָיו וּקְרֹבָיו וְאַחֲבָיו:
אִם הַבּוֹטָח הֵזֶה נִכְרִי, וְגַר בְּלֹא אִשָּׁה וּקְרֹבִים וְחֲבֵרִים, יִקַּח לוֹ

ממילא, אם כן כדאי לך שתעסוק בתורה ויגיע לך שכר - נוסף על מזלך, ואם לא נגזר עליך עושר, מה תועיל לך השתדלותך להרבות בעסק המלאכה.
ובספר 'בית לאבות' מוסיף בענין זה, שהנה בענין עסק הגשמי תמיד יש לילך לקולא, היינו שכאשר מסופק אם מצד מידת ההשתדלות יש לו לעשות עוד בענין פרנסתו, אזי ילך לקולא וימעט העשיה. אך בענין עסק התורה, כפי רוב ההשתדלות תרבה ההשגה, וככל שיעמול ויעסוק בה וישתדל להרבות הונו, כך יריוח יותר, ועל כן תמיד יש לילך 'לחומרא', ולא להסתפק במה שכבר עשה. וזהו הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה.

ביאורים

42. הגדול שבנסייון האדם. מפני שבאופן טבעי אדם טרוד ודואג על דמיו (-השגת צורכי חייו) ואינו דואג על איבוד ימיו (-מהתעסקות בתורה ומצוות). 43. שֶׁל עוֹלָם זֶה. שאין להם גבול וקץ. 44. אַחֲרֵיתוֹ. יום מותו. 45. נִכְרִי. זר במקום מגוריו.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

האלהים לקרוב ולחבר, ודכתיב: "זה דודי וזה רעי" (שיר השירים ה, טז); ויחשב: ⁴⁶כל מי שיש לו קרובים, ⁴⁷לאחר זמן מועט ישוב [לקבר] נכרי, וכבר ישב, ולא יזעיר לו לא קרוב ולא בן ולא חבר, ⁴⁹ולא יתחבר עמו אחד מהן. ⁵⁰ויחשב אחר-כך [בהעדר] מדרתו מקרובים המטלים עליו, ויחשב זה למזכה, ⁵²שאם היה לו עסק בעניני העולם הזה יהיה טרחו מרבה ולא יהיה לו מנוחה. ואם הוא עוסק ⁵³בעניני אחריתו והמצוות ויחיד לבו לאלהים, יהיה לבו יותר פנוי ומיחד בעת שהוא לבד בלא קרוביו, אין ספק. ועל-כן היו הפרושים ⁵⁴המיוחדים

ביאורים

46. כל מי וכו'. גם כל מי. 47. לאחר זמן מועט. כמו שנאמר (תהלים קמד, ד): "ימיו כצל עובר", ואמרו רבותינו ז"ל (קהלת רבה א-ג): לא כצלו של אילן ולא כצלו של כותל, אלא כצל עוף הפורח ועובר. רצונם לומר, כי חייב האדם להמשיל העולם הזה בלבבו כצל עוף הפורח וברגע קטן עובר. (שע"ת ב, יט). 48. ישוב לקבר נכרי. זר וגלמוד כשימות. 49. ולא יתחבר וכו'. אף אחד מהם לא יהיה בחברתו לאחר מותו. 50. ויחשב אחר כך. כלומר, יש עוד מחשבה שיכולה להקל עליו את בדידותו. 51. בהעדר מדרתו מקרובים וכו'. יתבונן בטובה זו שאין לו קרובים התלויים בו, מאחר ועל ידי כך הוא נפטר מכל הטרדות והחייבים שהיו מוטלים עליו אילו היתה לו משפחה. 52. שאם היה לו עסק וכו'. כלומר, ממה נפשך, אם הוא אדם הרודף אחרי עניני העולם הזה וצרכיו, אז יגיעתו היא יותר קלה כשהוא בלי אשה ובנים, כך שהעדר אשה ובנים מביא לו מנוחה וטובה (לב טוב). 53. בעניני אחריתו וכו'. ואם הוא אדם המתמסר לעניני העולם הבא, אז בלי ספק מחשבותיו יותר משוחררות ופנויות כשהוא בודד. 54. המיוחדים האל בלבבם. המפנים כל מחשבת לבם בלתי לה לבדו ולא לענין אחר.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

האל בלבבם בורחים מבתיהם ומקרוביהם אל ⁵⁵ההרים, כדי שיפנו לבבם אל האלהים. ואם היה הפוסח באלהים פעל אשה ובנים וקרובים ואוהבים, יבטח באלהים שימן לו בן ⁵⁶לשלם להם מה שחייב להם ולעשות ⁵⁷הפציה, ויבטח ⁵⁸שיהא לבו שלם עמהם ויורה אותם וירכים בעניני התורה ובעבודת הבורא, ולא בשביל שהוא מצפה ⁵⁹שיבוא לו רוח מחמת זה מהם, ולא שיכבדוהו עבור שהוא מראה להן דרך הישר, ולא להשתרר עליהן, אלא יעשה כדי לקיים מצות הבורא ברוך הוא לבד. ויחשב, שהוא שלוחו של מקום ללמד לקרוביו ולאזהרם, ולא יחזיק מזכה לעצמו ולא יגבה לבו עליהם. ⁶⁰ואם יצטרך מקרוביו וימלאו חסרונו, יחשב שהן שלוחיו של המקום ברוך הוא למלאת חסרונו, ⁶¹ולא יבטח בהם כלל. ואם

ביאורים

55. ההרים. מקום בו נמצאים הם בבדידות, ושם יכולים לרכז מחשבותיהם שתהיינה פנויות לעבודת האלהים בלבד. 56. לשלם להם. לספק להם את צריהם המוטלים עליו. 57. הפציה. להשביע רצונם. 58. שיהא לבו עמהם. שיעשה הפציהם באהבה בלב שלם ובנפש חפצה ולא כאנוס בדבר (פת לחם). 59. שיבוא לו רוח מחמת זה מהם. כלומר, את הטובות הללו (שהוא מספק להם הפציהם בגשמיות וברוחניות) יעשה לא מתוך תקוה לקבל מהם שכר על כך. 60. ואם יצטרך וכו'. דבר מקרוביו, והם יספקו לו את צרכיו. 61. ולא יבטח בהם כלל. אלא יודה לבורא יתברך על שמילא את רצונו על ידי אותו אדם שפנה אליו, ויודה למי שנעשה הדבר על ידו, על טוב לבו עמו, ועל שהבורא עזר לו על ידו. (חזה"ל שער הבטחון פ"ד).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

יִבְקֹשׁ מֵהֶם דְּבַר וַיֵּשִׁיבוּ פָנָיו ט. אל ישים עליהם
 62 רִיקָם - (ט) אֵל יָשִׁים עֲלֵיהֶם חטאת. ככתוב "לא
 תקום ולא תטור" (ויקרא יט, יח). כיצד
 ניתן לקיים ציווי זה? בשלמא אם היה זה לאו שבמעשה - ניחא, אבל איך
 יוכל למחות מלבו עוול שנעשה לו?

אלא - אומר ה'חפץ חיים' - עלינו לדעת, שכל טובה שגומלים עמנו נקבעה
 מהקב"ה, והוא זימן לנו אדם שייטיב עמנו. והראיה, שהקדוש ברוך הוא
 אמר לאליהו הנביא שילך לעיר צרפת הסמוכה לצידון, "הנה צויתי שם
 אשה אלמנה לכלכלך" (מלכים א יז, ט) - וכיצד נצטווה בכך אותה אלמנה,
 הן לא נביאה היתה? אלא שניתן בלבה הרצון לכלכלו, ורצון זה מה' נשלח.
 והוא הדין בכל הטבה, כשאדם נאיאות להלוות לנו או לסחור עמנו, יש לנו
 לדעת כי מה' יצא הדבר.

ובהיותנו חדורים בהכרה זו, נבין שאם אדם מסויים אינו רוצה להלוותנו או
 להשאילנו, ומסרב להטיב עמנו, אין לנו להתרעם עליו, כי לא מידו נגזר
 עלינו לקבל את הטובה. (שם עולם פ"ג, הג"ה ד"ה וכן אם).
 ופעם אמר על כך ה'חפץ חיים': אומרים אנו "אני מאמין באמונה שלמה,
 שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה
 עושה ויעשה לכל המעשים", זהו הראשון בשלושה עשר העיקרים. אבל
 האמנם מאמינים אנו בכך בפועל, ועוד באמונה שלמה?!

כיצד נוכל לבחון זאת? בדרך פשוטה: מי שמאמין שהבורא יתברך מנהיג
 לכל הברואים, והוא לבדו העושה לכל המעשים, לא תהיה בלבו כל טינה
 והקפדה על מי שהרע לו. כזה היתה אכן השקפתו של דוד מלכנו. כאשר
 ברח מפני אבשלום יצא לקראתו שמעי בן גרא וקיללו קללה נמרצת. ביקש
 אבישי בן צרויה לפגוע בו, ודוד המלך עצרו באמרו: "ה' אמר לו קלל את דוד
 - ומי יאמר מדוע עשית כן...? הניחו לו ויקלל, כי אמר לו ה'!" (שמואל ב טז,
 י-יא). לא היתה כוונתו שהיה שמעי בן גרא נביא וקיבל ציווי מהבורא, שאם
 כן לא היה מורה לשלמה לנקום בו (מלכים א ב, ט-ט). אלא ידע שהכל מכוון
 ממורם, וביד ה', ואין העושה אלא שליח (ומה שצויה להרגו, כי היה מורד

ביאורים

62. ריקם. שלא מלאו את בקשתו.

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

במלכות החייב מיתה). 63 חטאת, אך יחשב פי הרבה
 (שיחות החפץ חיים, אות ה).
 שלוחים למקום למלאת חסרונו.

הבטחון הרביעי, בענין חיוב הלב: שהאדם 64 מִיָּחַד
 לִבּוֹ בְּתַעֲנִית וּבְתַפְלָה וּבְשָׂאֵר הַמַּצּוּוֹת בָּלֵם,
 וְנִמְנָע מִן הַעֲבֻרוֹת. וְצָרֶיךָ שִׁילָךְ 65 בְּכָל כְּחוֹ לְקִיָּם
 הַמַּצּוּוֹת, וְיִתְפַּלֵּל בְּלֵב נְאֻמָּן וּבְמַחֲשָׁבָה 66 נְקִיָּה וּבְכוֹנָה
 לְשִׁמּוֹ הַגָּדוֹל. וְכֵּן אֵינוֹ חַיִּיב לְבַטֵּחַ עָלָיו וּלְהַתְחַנֵּן אֵלָיו
 67 לְעֶזֶר אוֹתָנוֹ וּלְחֻרוֹת לָנוּ 68 הַדְּרָכִים הַיִּשְׂרָאֵלִי, כְּמוֹ
 שֶׁאָמַר דָּוִד עָלָיו הַשְּׁלוֹם: 69 "הַדְּרִיכִנִּי בְּאִמְתֶּךָ וְלִמְדִנִּי"
 (תהלים כה, ה), וְאָמַר: 70 "הַדְּרִיכִנִּי בְּנִתִיב מִצְוֹתֶיךָ" (שם
 קיט, לה), וְאָמַר: 71 "דֶּרֶךְ אֱמוּנָה בְּחַרְתִּי" (שם שם, ל). וְכָל
 זֶה רְאִיָּה שֶׁהָיָה בּוֹחֵר בְּמַעֲשֵׂה הַעֲבוּדָה. וְיִתְפַּלֵּל עַל שְׁנֵי
 דְּבָרִים: הָאֶחָד - 72 לְחֻזֵּק לִבּוֹ בְּיַחְדּוֹ בְּאֱלֹהִים, וְשֵׁנִי

ביאורים

63. חטאת. אל יאשימם, וגם לא יחזיקם כחוטאים. 64. מִיָּחַד לִבּוֹ. מרכז לבו
 ומחשבתו לקיים מצוות ה' בלב טהור ללא פניות אלא מתוך כוונה לעשותן
 למען שמו הגדול. 65. בְּכָל כְּחוֹ. בזריות גדולה. 66. נְקִיָּה. ממחשבות עניני
 עולם הזה וטרדותיו. 67. לְעֶזֶר אוֹתָנוֹ. שיעזור לנו במעשה המצוות.
 68. הַדְּרָכִים הַיִּשְׂרָאֵלִי. כיצד להגיע לקיום מצוות התורה ללא הפרעות.
 69. הַדְּרִיכִנִּי בְּאִמְתֶּךָ. למדני לדעת אמיתת דרכך ואלך בה. 70. הַדְּרִיכִנִּי
 בְּנִתִיב. הובילני לדורך בנתיב (שביל ומסילה) מצוותיך - "כי בו חפצתי" -
 והבא לטהר מסייעין לו (מצודת דוד). 71. דֶּרֶךְ אֱמוּנָה. דרך אמת שבתורה
 בחרתי. 72. לְחֻזֵּק לִבּוֹ. שה' יעזרהו לרכז מחשבותיו ולחזק בחירתו

ארחות

שער השמחה

צדיקים

מלבו מרדת העולם הזה, והשני - לחזקו בגופו ואיבריו, שיוכל להתחזק במעשים הטובים.⁷⁴ וזה מה שאמר, שיעליחנה בגופו וביחוד לבו לאלהים.

הבטחון החמישי, הוא חובת האברים אשר הוא עוסק להיטיב לאחרים, בגון הצדקה, וללמד החכמה לתלמידים, ולצוות על הטוב ולהרחיק מן הרע, ולהשיב רשעים אל האלהים, ולסבל חרפתם בעת שהוא מזהירם על העבודה⁷⁶ ומאיים בגמול ועונש. ויטרח בכל כחו לדברים האלה לעשות, ויבטח באלהים שיעזרוהו,⁷⁷ וישלים חפצו להתקרב בזה אל האלהים בלבד, ולא לקנות⁷⁸ שם עליהם וכבוד ביניהם, ולא לצפות הגמול מהן, ולא להשתרר עליהם. ויזהר כפי

ביאורים

לעבודת ה'.⁷³ שיוכל להתחזק וכו'. כדי שיהיה ביכלתו לעשות את פעולות עבודת ה' בשלימות. ⁷⁴ וזה מה שאמר וכו'. בכת"י הגירסא: "וזה מה שאמר: 'הדריכני בנתיב מצותיך' (תהלים קיט, לה), 'סעדני ואושעה' (שם קיז), והרבה כמוהו. ועל זה יבטח באלהים, שיעליחנה בגופו וביחוד לבו באלהים". ⁷⁵ ולהשיב. להחזיר את הרשעים בתשובה אל האלהים. ⁷⁶ ומאיים בגמול ועונש. ממריץ אותם לקיום התורה על ידי שמודיעם את השכר שיקבלו על זה, ומפחידם מלעבור עבירות על ידי שמודיעם את העונש שיקבלו על זה. ⁷⁷ וישלים חפצו. שכל רצונו ומטרתו יהיו להתקרב בזה אל ה'. ⁷⁸ שם עליהם וכבוד ביניהם. לא כדי לעשות לעצמו שם ולא כדי שבני אדם יכבדו אותו. (בכת"י אין מלת 'עליהם').

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

י. להסתיר. כתב רבינו יונה: המתפאר במצוה שעשה, כמעט הוא נוטל בזה את שכרה. (ספר היראה צו). ואילו הרמ"א ורבי חיים ויטאל כתבו: לא די שאינו מקבל שכרה, אלא נדון בגיהנם על כך, כי בפרסומו הוא

מגלה דעתו שאין מעשיו לשם שמים. (יו"ד רמט, יג. שערי קדושה ב,ד). [בשו"ע או"ח תקסה, ו, כתב: המתענה ומפרסם על כך לאחרים להשתבח שהוא מתענה, הוא נענש על כך. וכתב המ"ב שם: ונכון הוא, שאפילו אם שואלים אותו אם הוא מתענה שיאמר: לאו! כדי שלא להחזיק טובה לעצמו (עיי"ש עוד)].

כתב "חובת הלבבות" יסוד נורא: מצוות הנסתרות והצפונות מבני אדם, שאף אחד אינו רואה אותם חוץ מהבורא - תשלום שכרם בעולם הבא. וזה שרמז דוד (תהלים לא): "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך". ומאידך מצוות הגלויות והנראות לבריות - תשלום שכרם הוא גם כן נראה: בעולם הזה. וכמו כן בעבירות, על הגלויות - נענש בעולם הזה, ועל הנסתרות - בעולם הבא. (שער הבטחון ד).

ולפי זה - אמר רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל - כמה כדאי לאדם להשתדל בכל יכולתו ואפשרותו להצפין ולהסתיר את מעשיו הטובים כיסוי אחר כיסוי, ולא לספר מהם לבריות, כי אז מובטח לו ששכרו לא יבוזבז בתשלום עולם-הזה החולף, כי אם מובטח לו שכר נצחי, אשר קורת רוח בעולם-הבא שוה מכל הנאות עולם-הזה, ועליו נאמר "עין לא ראתה אלקים וזולתך". (לענוים יתן חן, עמוד רי).

ביאורים

⁷⁹ להסתיר. מעשיו הטובים מן הבריות. כי כשמסתירים, שכרו יגדל יותר מהשכר שיקבל כשמפרסם את מעשיו ("חזה"ל שער הבטחון פ"ד). ⁸⁰ הבורא יתברך. ואם כן השתדלותו למצוא חן בעיני בני אדם היא ללא כל תועלת.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

וַיָּחֲשֹׁב בְּלִבּוֹ כִּי הוּא טוֹבָה מֵאֵת הַבּוֹרָא וַיַּתְעֵלָה, שְׁהִיטִיב אֵלָיו, וְלֹא יִשְׁמַח אִם מְשֻׁבָּחִים אוֹתוֹ ⁸¹בְּנֵי-אָדָם.

הַבְּטָחוֹן הַשְּׁשִׁי, בְּעוֹלָם הַזֶּה: שְׂיִבְטַח בְּאֱלֹהִים שְׁלֹא יֵאָכִילָהוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה ⁸²חֶלֶק הָרָאוּי לוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא, וַיִּבְטַח בּוֹ שְׂיִשְׁמְרֵהוּ ⁸³מִפְּנֵי הָעוֹלָם וּמִתַּחֲלוּתֵי הָאֵלִים ⁸⁴וּמִדְּבַר וּמִחֶרֶב וּמִרָעָב וּמִשְׁאָר הָרַעוּת הַמַּתְרַגְּשׁוֹת לְבּוֹא בְּעוֹלָם. וּבְשִׂיבְטָח, לֹא יִבְטַח בְּשִׁבִּיל מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים, אֶךְ יַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשָׂיו בְּשִׁבִּיל הָאֵל וַיַּתְעֵלָה, אֲשֶׁר גָּדְלוֹ וַנִּשְׂאֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהִיטִיב לוֹ, אֵין רָגַע מִכָּל יְמֵי חַיּוֹ שְׁאֵין טוֹבוֹת הַבּוֹרָא עָלָיו. וַיַּחֲשֹׁב, שְׁאִם הָיוּ מַעֲשָׂיו ⁸⁵כְּפָלִי-כְּפָלִים, לֹא הָיָה אֶחָד מִרְבּוֹא מִמֶּה שֶׁיֵּשׁ עָלָיו לַעֲשׂוֹת מַחֲמַת טוֹבוֹת הָאֵל וַיַּתְבָּרָה, שֶׁהָן עָלָיו כָּכָל רָגַע.

ביאורים

81. בני אדם. על מעשיו הטובים, כדי שלא יבוא להתגאות בפעולתו, וכדי שלא יקלקל על ידי כך את המחשבה ואת הכוונה שיש לו לשם שמים, וכדי שפעולתו לא תאבד את ערכה, וכדי שלא יפסיד את שכרו. (חזה"ל, שם).
82. חלק הראוי לו בעולם הבא. כלומר, שכר מצותיו שעשה בעוה"ז שראוי לקבל בעוה"ב, שלא יהיה מאלו הנאמר עליהם "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו". 83. מפנעי העולם. אסונות טבע (רעידות אדמה, רוחות קשות וכדומה). 84. ומדבר ומחרב ומרעב. דבר - הוא מוות שבא במגפה. חרב - של גייסות וליסטים. רעב - הבא מעצירת גשמים וכדומה (עלי אורח).
85. כפלי כפלים. גם אם היה עושה מעשים טובים פי כמה וכמה ממה שעשה.

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

וְאַחַר שֶׁיַּחֲשֹׁב כָּל זֶה, יִבְטַח עַל חֶסְדֵי הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא הַגּוֹמֵל חֶסֶד, הוּא הַמְרַחֵם יוֹתֵר ⁸⁶מִמַּעֲשָׂיו שֶׁל אָדָם, כִּי בִּרְחֻמּוֹ נּוֹתֵן לֶחֶם לַשָּׂרָצִים וְלַבְּהֵמֹת וְלַחַיִּיּוֹת וְלַעוֹפּוֹת, ^(א*)וְהוּא זֶן ⁸⁷מִקְרָנֵי רֵאמִים וְעַד ⁸⁸בִּיצֵי כְּנִים (ע"ז ג, ב), וְכֹאשֶׁר מְרַחֵם עַל אֵלּוּ לֹא בְּשִׁבִּיל מַעֲשֵׂיהֶם ⁸⁹הַטּוֹבִים, כִּךְ יִרְחֵם עָלָיו.

הַבְּטָחוֹן הַשְּׁבִיעִי, שְׂיִבְטַח עַל

עושה ארובות בשמים להוריד בהם מזון ממש לארץ, אלא הוא מסבב סיבות ידועות כאן בעולם עפ"י דרך הטבע, כיצד יגיע שפע המזון לכל בריה [וכלשון רש"י (בד"ה יושב וזן): "קוצב להם מהיכן תזדמן להם פרנסתם"], ולא ניתן לא להוסיף ולא לגרוע מזה. והאדם החזק באמונתו מבלה כל ימיו בעסק התורה, ובאותה השעה שעוסק לפרנסתו יזדמנו לו בה כל הסיבות לפרנסתו.

ביאורים

86. ממעשיו של אדם. יותר ממה שמגיע לאדם עבור מעשיו הטובים.
87. מקרני ראמים. היא החיה הגדולה ביותר. 88. ביצי כנים. הם בעלי החיים הקטנים ביותר [ביצי כנים' אינם ביצים של כינים, אלא מין שרץ קטן הוא הנקרא 'ביצי כינים' - ראה שבת קז: (רש"י ע"ז ג:)]. 89. הטובים. בכת"י הגירסא: הטובים, אך בשביל רחמיו הגדולים, כך ירחם עליו.

ארחות שער השמחה צדיקים

הַמֶּלֶךְ מֶלְכֵי הַמַּלְכִּים הַמוֹשֵׁל עַל
כָּל, בְּרוּךְ הוּא, שֶׁיָּבִיא בְיָמָיו
תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל, וְיִכְנֶה יְרוּשָׁלַיִם,
וְיִכְנֶה בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו. וְלֹא
תִהְיֶה כֹּהֶנֶת בְּטָחוֹנוֹ כְּדִי לַחַיּוֹת
בְּשִׁלּוֹהַ גְּדוּלָּה פֶּאֶשֶׁר תִּהְיֶה בְּיָמֵם
הָהֵם, וְלֹאֲכָל הַפְּרוֹת הַטּוֹבוֹת
וְלִשְׁתוֹת יַיִן עֲסִים (וְלֹא יִשְׁכַּח
דְּבָרֵי הָרַמְבַּ"ם ז"ל, שֶׁלֹּא נִתְּאוּ
הַחֲכָמִים וְהַנְּבִיאִים יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ,
לֹא כְּדִי שִׁישְׁלְטוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עַל כָּל הָעוֹלָם, וְלֹא כְּדִי שִׁירְדוּ
בְּעַמִּים, וְלֹא כְּדִי שִׁינְשְׂאוּ אוֹתָם
הָעַמִּים), אֶךְ תִּהְיֶה כֹּהֶנֶת בְּטָחוֹנוֹ
שִׁיְהִיָּה בְּיָמֵם הָהֵם⁹⁰ (כְּדִי לַעֲבֹד

לא, טז) ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושוב בנים לגבולם'. [ולשון 'ציפית לישועה' הוא כמו הצופה שעומד במקום גבוה, ומתכוון לראות איזה דבר חדש, כך צריך כל אחד לחכות למלכות שמים שתתגלה בקרוב]. עכ"ד.
אמנם מה שבבכ הצפייה של האדם לישועה לקרב את הגאולה היא רק אם מעשיו נעשים לשם שמים כי אז יתכן שגם ציפיותו תהא לשם שמים ללא

ביאורים

90. שיהיה בימים. בכת"י הגרסא: שיגיע לימים.

עיונים ארחות שער השמחה צדיקים

יב. כדי לעבוד הכורא יתברך. במסכת שבת (לא). אמרו ששואלין לו לאדם בשעת הדין (לאחר מותו): 'ציפית לישועה', כלומר, לגאולה ולביאת המשיח? והיינו כמו שאנו מתפללים בכל יום 'וקרנו תרום בישועתך'. כתב ה'חפץ חיים' (בקונטרס 'ציפית לישועה' פ"ג), שעצם הציפיה לישועה מקרבת את הגאולה, כמובא בילקוט איכה: בשעת חורבן הבית אמר יצחק אבינו לפני הקב"ה: רבש"ע, שמא אין חזרה לבנים? והשיב הקב"ה אל תאמר כך, יש דור שהוא מצפה למלכות, מיד הם נגאלים, שנאמר (ירמיה

ארחות שער השמחה צדיקים

שמץ פניה שלא לשמה,⁹¹ הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, כִּי בְיָמֵם הָהֵם כמבואר במסכת ב"מ (פה:), שרבי שאל את אליהו הנביא אם יש בעוה"ז אנשים כדוגמת האבות המסוגלים בכוח תפילתם להביא לביאת המשיח, ענה אליהו שרבי חייא ובניו בכח מעשיהם מסוגלים לעורר את הגאולה. ובגמרא שם מבואר מעלתם הגדולה של רבי חייא ובניו שכל מעשיהם נעשו לקדש שם שמים ללא שמץ פניה שלא לשמה, עיי"ש כל המעשה, וממילא אף שאיתם לביאת המשיח היא זכה ונקיה לשם שמים.

בספר 'שפתי חיים' (מועדים ג) ביאר ענין זה: בדרך כלל כולנו שואפים ורוצים לראות בביאת המשיח, כל אחד מתאנח אימתי יבוא משיח, אבל השאלה למה הוא מייחל, ומה מקורה של שאיפה זו. האם לא טמון בשאיפה זו גם הרצון האישי, להקל מעליו את צרותיו, שיהיו לו חיים קלים "איש תחת גפנו ותחת תאנתו" וכדומה. זו איננה צפייה למשיח, זו צפייה לדרישת טובת עצמו.

הצפייה למשיח הנדרשת מעמנו היא לייחל למשיח, ולמה? מכיון שאי אפשר לסבול את חילול השם שיש בבריאה, לראות את ההסתר פנים, וכל השאיפה אחת היא - שיתקדש שמו יתברך בבריאה, וכאשר כואב המצב לראות את השכינתא בגלותא, היא המביאה לשאיפה אמיתית לראות קידוש ה' והיא הצפייה האמיתית שמקרבת את ביאת המשיח.

דרגא עילאית זו שכל צפיתו היא רק כדי לקדש שם שמים שייכת אצל אדם שגם מעשיו הם לש"ש. כשיש נגיעות לטובת עצמו זהו שלא לשמה, וגם אם כוונתו בעשיית המצוות כדי לזכות בעוה"ב, גם זה נכלל בשלא לשמה. "לשמה" היינו מטרה אחת בלבד - למען עשיית רצונו ית'. אדם שבמעשיו מתערב שלא לשמה, גם בציפיותו למשיח מעורב שלא לשמה.

רבי חייא ובניו שכל מעשיהם היו לקידוש שם שמים, גם צפייתם לישועה היתה לש"ש ללא שמץ פניה שלא לשמה. לפיכך בכח תפילתם היו מסוגלים לקרב את ביאת משיח גם קודם זמנו, כי כשהם ביקשו בתפילתם על ביאת משיח, היתה מטרתם אף ורק למען יתגדל ויתקדש כבוד ה' בבריאה.

ביאורים

91. הבורא יתברך. כן כתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות תשובה ה"ב): ומפני זה התאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם ימות המלך המשיח, כדי שינוחו

ארחות

שער השמחה

צדיקים

יסיר [השם] יצר הרע מלב עמו, וכלם - קטנים וגדולים - ידעו את השם, ולא יהיה להם מונע, לא דבר ולא רעב ולא מלחמה ולא טרדה, אך כלם יהיו פנויים, וכלם ישיגו השגה גדולה בידיעת הבוֹרָא וְתַפְרָד, ובְּיָמִים הָהֵם תִּרְבֶּה הדעת, בְּדַכְתִּיב: "כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ" ⁹² יִדְעָה אֶת ה' ⁹³ בְּיָמִים לַיִם מְכֻסִּים" (ישעיה יא, ט).

הַבְּתוּחָן הַשְּׁמִינִי, עַל עֲנִין עוֹלָם הַבָּא, אֲשֶׁר בּוֹ ⁹⁴נַעֲמִימוֹת לֹאִין קִין וְאִין חֶקֶר, וְאִין חֶפֶה יָכוֹל לְסַפֵּר יָפִי הָעוֹלָם הַהוּא, וְאִין הָעִין יִכּוֹלָה לְרַאּוֹת זֵיו הַדֶּרֶת הַצְּדִיקִים, וְאִין שֵׁם לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׂתִיָּה. ⁹⁵אִם בֵּן מַה תַּעֲנוּג יֵשׁ שֵׁם? לְבָךְ צָרִיד שֶׁתִּכְבִּין וְתַדַּע, כִּי בְּאֲשֶׁר ⁹⁶לֹא יִדַּע הָעוֹף תַּעֲנוּג הֶדְג הַשֵּׁט בְּיָמִים, כִּי תִתּוּלָּהּ

ביאורים

ממלכות הרשעה שאינה מנחת להן לישראל לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן, וימצאו להן מרגוע וירבו בחכמה כדי שיוכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר "כי מלאה הארץ דעה את ה'". ⁹² דעה את ה'. לדעת את ה'. (רש"י). מכירים ומבינים שיש בורא לעולם ועובדים אותו. ⁹³ כמים לים מכסים. מקום המים קרוי ים והמים ממלאים אותו המקום עד שלא יראה הקרקע, ואמר כמו שכל הים מכוסה במים כן יהיו כולם מכוסים וממלאים בדעה (מצודת דוד). ⁹⁴ נעימות לאין קין ואין חקר. עונג רוחני אשר לא ניתן להגבלה או לחקירה, לכן אי אפשר לתארו כלל במילים ובתיאורים. ⁹⁵ אם כן. בכת"י הגירסא: ואין לחשוב: הואיל ואין שם לא אכילה ולא שתיה אם כן מה תענוג... ⁹⁶ לא ידע העוף. בכת"י

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

שְׁלָחֵם הֵם הַפּוֹךְ זֶה מִזֶּה, כִּי עוֹף יָמוֹת בְּיָמִים וְהֶדְג יָמוֹת בְּיָבֶשֶׁה; כִּךְ מִי שֶׁהוּא פְּעוּלָם הַזֶּה, הַנִּשְׁמָה ⁹⁷מְעַרְבֶת בְּגוֹף, לֹא תוּכַל לְדַעַת תַּעֲנוּג ⁹⁸הַנִּשְׁמוֹת, כִּי ⁹⁹אִין לָנוּ אֶלָּא תַּעֲנוּג הַגּוֹף, אֲכַל תַּעֲנוּג מִתַּעֲנוּגִים ¹⁰⁰הָעֲלִיּוֹנִים ^(א) לֹא נוּכַל לְהַשִּׁיג וְלֹא נוּכַל לְהַכִּיר אוֹתָם

יג. לא נוכל להשיגם. במסכת ברכות (לד): אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים [שהתנבאו טובות ונחמאות], לא נתנבאו אלא [את הטובות שיהיו] לימות המשיח, אבל לעולם הבא, 'עין לא ראתה אלהים זולתך' (ישעיה סד, ג). [כלומר, הטובות שיהיו

לעולם הבא לא נראו לשום נביא לרוב מעלתם, מלבד להקב"ה].

ביאר המהרש"א (ח"א ד"ה אלא), שכיון שימות המשיח הם בעולם הזה שהוא גשמי, אף השכר שבו הוא גשמי ועליו התנבאו הנביאים, אבל העולם הבא כולו רוחני, והשכר שבו אף הוא רוחני ואין אדם יכול להשיגו.

וכן כתב הרמב"ם (תשובה ח, ז): כבר הודיעונו החכמים הראשונים שטובת העולם הבא אין כח באדם להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה ויפיה ועצמה אלא הקב"ה לבדו, ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל אינן אלא לדברים שבגוף שנהנין בהן ישראל לימות המשיח בזמן שתשוב הממשלה לישראל, אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך ודמיון, ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון, הוא שישעיהו אמר (סד, ג) 'עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו', כלומר הטובה שלא ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים, עשה אותה האלהים לאדם שמחכה לו. עכ"ל.

ביאורים

הגירסא: כי כאשר לא ידע הדג תענוג העוף הפורח באויר, וכאשר לא ידע העוף... ⁹⁷ מעורבת בגוף. שוכנת בתוך הגוף החומרי. ⁹⁸ הנשמות. כשהן בלי מלבושי הגוף. ⁹⁹ אין לנו. השגה והכרה אלא בתענוגי הגוף. ¹⁰⁰ העליונים. הרוחניים בתכלית.

הַכָּרְתָנוּ עוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת וְתַעֲנוּגָיו.

ובעולם הזה תוכל להפיר קצת עולם הנשמות
מתענוגי הנשמות בלא אכילה ושתיה, כגון
בני-אדם¹⁰⁸ המתנקמים בשונאיהם, וכגון הכבוד בעת
שמכבדים בני-אדם, ובשאדם רואה דברים יפים או
בשרואה אדם בנו החביב שלא ראה אותו זמן מרבה, או
בששומע בשורות טובות. ובכל אלה יש תענוג גדול בלא
אכילה ושתיה, ואם זה בעולם הגופים, שאנחנו רואים
¹⁰⁹ שהנשמות נהנות, מזה תבין תענוג הנשמות בשתעלה
¹¹⁰ לשמי מרומים ותהנה מזיו העולם העליון¹¹¹ ומזיו
השכינה. ואין לתענוג זה¹¹² ספור ולא¹¹³ תאר,

ביאורים

108. המתנקמים בשונאיהם. המרגישים אז תענוג גדול, כדברי ה'מסילת
ישרים' (פ"א): "כי האדם מרגיש מאד (-רגיש ומתפעל מאד) בעלבונותיו
ומצטער צער גדול, והנקמה מתוקה לו מדבש, כי היא מנוחתו לבדה".
109. שהנשמות נהנות. למרות שנמצאות וקשורות בגוף. 110. לשמי
מרומים. שאז תהיה מנותקת מהגוף, ללא מגבלות החומר. 111. ומזיו
השכינה. וכמו שכתב ה'מסילת ישרים' (פ"א): "שהאדם לא נברא אלא
להתענג על ה' (-על הקשר עמו) ולהנות מזיו שכינתו (-מאור השכינה שה'
משפיע על הדברים בו), שזהו התענוג האמיתי (-השלם והמוחלט) והעידון
הגדול (-הן באיכות והן בכמות) מכל העידונים שיכולים להמצא (-לא
רק יותר מכל התענוגים הנמצאים בפועל, אלא גם מכל האפשריים
בכוח)". עכ"ל. 112. ספור. אי אפשר לספר אותו. 113. תאר. אי אפשר
לתאר אותו.

אֶלָּא אַחֲרֵי¹⁰¹ רֹב הַמַּחֲשָׁבָה, וְזֶהוּ מַחֲמַת שְׁאֵנוּ בְּעוֹלָם
הַגּוּפִים, וְעַל-כֵּן לֹא נִכְרַ בִּי אִם¹⁰² תַּעֲנוּגִים הָאוּדָיִם
וְהַפּוֹסְקִים, אֲכַל תַּעֲנוּגֵי הַנְּשָׁמָה הֵם תָּמִיד¹⁰³ בְּלִי הַפֶּסֶק,
וְאֵין בֵּין אוֹתָם הַתַּעֲנוּגִים וּבֵין אֵלּוּ הַתַּעֲנוּגִים¹⁰⁴ חֲבּוּר
וְשִׁתּוּף וְלֹא קִרְבָּה בְּשׁוּם עֲנִיָּן. וּמִי שִׁיזְכָּה¹⁰⁵ לַמַּעֲלָה
הַהִיא אַחֵר מוֹתוֹ, לֹא יֵאָהֵב אֵלּוּ הַתַּעֲנוּגִים, כַּאֲשֶׁר לֹא
יֵאָהֵב הַמֶּלֶךְ¹⁰⁶ לַחֲלוּץ מַעֲלָיו יָקָר תַּפְאֲרָתוֹ וְלִשְׁחַק
בַּחוּצוֹת עִם הַנְּעָרִים. וְלַפְעָמִים יִהְיֶה שֶׁהַמֶּלֶךְ קָטָן
בְּשָׁנִים, וְתִגְבֵּר עָלָיו שְׁמוֹת הַקְּטָנִים, וְיִשְׁחַק עִם הַנְּעָרִים,
וְיִנִּיחַ יָקָר הַמַּלְכוּת, וְזֶהוּ מַחֲמַת שְׁאֵין לוֹ דַּעַת לִבְחֹן בֵּין
¹⁰⁷ שְׁנֵי הַדְּרָכִים, כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מוֹגִבִּירִים תַּעֲנוּג עוֹלָם זֶה
עַל תַּעֲנוּג עוֹלָם הַבָּא מַחֲמַת חֶסֶדוֹן דַּעֲתָנוּ וּמַעוֹט

ביאורים

101. רוב המחשבה. כלומר, יש קצת תענוגים רוחניים גם בעוה"ז כאשר
יבאר רבנו בהמשך, אמנם צריך להתבונן בהם היטב עד שמשגים.
102. תענוגים. תענוגי הגוף הארציים והגשמיים. 103. בלי הפסק. חז"ל
(קידושין לט): קראו לעולם הבא "עולם שכולו ארוך", כי הוא עולם נצחי
לעד ולעולמי עולמים, וכנוסח הברכה "אשר נתן לנו תורת אמת, וחי עולם
נטע בתוכנו", ועיין ברכות (כח): כשחלה רבי יוחנן בן זכאי וכ'. וכן יסד
הפייטן, "אוי לי שהחלפתי עולם עומד (-עוה"ב) בעולם חולף (-עוה"ז)".
104. חבור ושתוף ולא קורבה בשום ענין. כלומר, אין שום קשר ודמיון או
מכנה משותף בין התענוגים הגשמיים לתענוגים הרוחניים ואפילו במשהו.
105. למעלה ההיא. לזכות לתענוגי עוה"ב. 106. לחלוץ מעליו יקר
תפארתו. להסיר מעליו את כבודו ולזלזל בעצמו. 107. שני הדרכים.
להבחין בין מעלת כבוד המלכות לבין תענוג השחוק עם הנערים.

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

(יד) ולא נוכל לדמותו לשום תענוג בעולם הזה, אלא כמו שאמר הנביא, שהיה תמה ונפלא על יקר עולם הבא: ¹¹⁴ "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" (תהלים לא, כ). ועל אחת של הנאה ונחת רוח הבאה מתוך שמחה שיש לאדם בעוה"ב, יותר מכל חיי העוה"ז.

בביאור 'קורת רוח' ו'כל חיי העולם הזה', ביאר הרב דסלר (מכתב מאלהיו, ח"א) בשם מוהרצ"ה ברידא זצ"ל, כי ענין חיי העולם הזה הוא, אם נקבץ אל תוך רגע אחד את כל שעות אושר ונחת שיש לאדם במשך כל ימי חייו, ונצרף לזה את האושר והנחת שיש לכל חבריו בכל ימי חייהם, וכן כנ"ל לכל אנשי העיר ואת כל ידידי כל העולם שבכל הדורות מראשית הבריאה ועד סוף כל הדורות, והכל ממש, כל טוב בעולם הזה בלי שום יוצא מן הכלל, הכל ינתן לאדם אחד וברגע אחד ממש, אם כן הלא אין לך אושר יתר על זה כלל, ואעפ"כ קורת רוח בעולם הבא גדול הימנו. וביאור מדריגת קורת רוח, פירש אדמו"ר מו"ח זצ"ל, שהוא כציור שמחה גדולה בבית מלכים אשר יעבור עני ויריח את ריח הסעודה מידי עברו ברחוב מחוץ לבית, ויהנה מן הריח הטוב, זהו בבחינת קורת רוח. וכן גם בעולם הבא אם אדם אינו זוכה לעולם הבא גופא, אלא שמרשים לו לעבור מבחוץ ולהנות רק מריח הטוב של העולם הבא המוכן לצדיקים, זהו פירוש מי שיש לו קורת רוח בעולם הבא, הוא השכר היותר קטן אשר אפשר להמצא, ועל כרחנו הוא עבור המצוה היותר קטנה אשר אין קטנה הימנה, שהרי כל מצוה יש לה מתן שכר בעולם הבא. הרי שיתבאר לנו היטב כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, הוא משום שאין לך שום מצוה מן המצוות אפילו הקטנה ביותר, אשר לא יהיה שכרה יותר מכל מה שאפשר שימצא שכר וטוב בכל העולם הזה כולו.

ביאורים

114. מה רב טובך וגו', כמה רב הוא הטוב אשר גזזת לתת ליראיך בעולם הבא.

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

טו. הכוונה בה' מדה טובה גדולה היא מאד. עולם הבא אשר הוא סוף כל אדם, ישים בה' בטחונו על שיגיעהו לעולם העליון, ¹¹⁵ ואל ישליכהו מלפניו. ואין לו בטחון בלא מעשים טובים, אך אחר שיצטק בכל יבולתו בתורה ובמעשים טובים יעלה אל מדרגות החסידות ¹¹⁷ הראויות לענין זה, והוא שיוציא אהבת עולם הזה מלבדו, ויבנים במקום שהוא אהבת הבורא ברוך הוא, ויכסר עצמו ¹¹⁹ על קדושת השם ותבדוק. ואם יעשה כן, יבטח בבורא ותבדוק ¹²⁰ שיתחסד עמו כמו שהתחסד עם כל הנביאים והחסידים. ¹²¹ [אשריו ואשרי חלקו]

(טו) הכוונה בה' ¹²² מדה טובה גדולה היא מאד, וצריך

ביאורים

115. ואל ישליכהו מלפניו. כלומר, יבטח בה' שיזכהו לעולם הבא, ולא יהיה מאותם שאין להם חלק לעולם הבא, או מאותם שנשמתם יורדת לשאול, שנזרקים בכף הקלע ומטורפים לארץ (עיין רבנו יונה ב'שערי תשובה' שער ב' אות י"ח מש"כ מענין זה). 116. ואין לו בטחון וכו'. אי אפשר לבטוח בה' על זה בלי שיעשה מצדו מעשים טובים. 117. הראויות לענין זה. להגיע לעולם העליון וליהנות מזיו השכינה. 118. והוא שיוציא אהבת עולם הזה. בכלל מדרגת החסידות הוא שיסיר מלבדו אהבה ותשוקה לתענוגי עולם הזה. 119. על קדושת ה'. שיהיה מוכן למסור את חייו על קדושת ה' אם ידרש ממנו. 120. שיתחסד עמו. שיעשה עמו חסד בעולם הבא, כשם שהוא עושה עם הנביאים והחסידים. 121. אשריו ואשרי חלקו. אשריו בעולם הזה ואשרי חלקו לעולם הבא (עלי אורח). 122. מדה טובה גדולה. כי זוהי שלימות האמונה.

ארחות שער השמחה צדיקים

הָאָדָם ¹²³תִּקְוֶן גְּדוֹל טָרֵם יָבוֹא
¹²⁴בְּעֵמֶק הַבְּטָחוֹן. הַבוֹטָח בְּאֱלֹהִים
 מִזְמֵן לְקַבֵּל הַסֵּד, בְּרִכְתִּיב:
 "וְהַבוֹטָח בַּה' ¹²⁵חֶסֶד יִסּוּכְבְּנֵהוּ"
 (תהלים לב, י); וְלֹא אָמַר "יִסּוּכְבְּנֵהוּ"
 אֶלָּא בְּשִׁבִּיל אֲשֶׁר הַבוֹטָח צָרִיךְ
¹²⁶לְפָרִיץ בְּמָה פְּרִצוֹת שְׂאִינָן
 מִזְכּוֹת לוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה: צָרִיךְ
 לְהִזְכִּיחַ אֶת הָרַבִּים, וְאֶף-עַל-פִּי
 שְׁצָרִיךְ לִירָא מַהֶם פֶּן יִזְקָהוּ
¹²⁷בְּגוֹפּוֹ וּבְמִמּוֹנֵהוּ; וְגַם צָרִיךְ
¹²⁸לְהִתִּיּאֵשׁ מִקְרוֹבָיו וּמֵאוֹהֲבָיו,
¹²⁹שֶׁלֹּא יִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם כְּשֶׁאֵינֶם
 הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וְשֶׁלֹּא יִחְנִיף

הבטחון הוא אחד מהמצוות שבתורה, ובשעת הדין שואלים לו 'ציפית לישועה', פירוש, אם חיכה לישועה ולא נתייאש ממנה והתחזק בבטחונו בכל פרט שנתחדש עליו. והבוטח מרויח בשתים, בעולם הזה בודאי ישיג מה שחसर לו מהצטרפותו וכמאמר הכתוב 'לא ירעיב ה' נפש צדיק' וכתוב (תהלים קיב) 'משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' והרבה פסוקים כדומה לזה, ועוד זאת שכרו מרובה לעולם הבא, שזהו הוא כלל גדול בכל המצות ש'שכר

מצוה בהאי עלמא ליכא', וכל טובת עולם הזה הם רק פרי המצוות שאוכל בעולם הזה והקרן קיים לעולם הבא שכולו טוב ('בית הלוי' ליקוטי מאמרים, מכת'י).

ביאורים

123. תקן גדול. לתקן נפשו מאוד בכדי שיוכל לייחד לבבו לבטוח בה'.
 124. בעומק הבטחון. כדי שיהיה בוטח אמיתי ולא מדומה. 125. חסד יסוכבנו. חסד יקיף אותו לשמרו. 126. לפריץ כמה פריצות. צריך אומץ גם לעשות מעשים שעלולים להזיק לו בעולם הזה. 127. בגופו ובממונו. ולמרות כן אינו פוחד כי בוטח בה'. 128. להתיאש. להתרחק. 129. שלא ישתתף

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

לָהֶם; גַּם צָרִיךְ לַעֲזֹב הַרְבֵּה
¹³⁰עֲסָקִים בְּעוֹלָם הַזֶּה וּלְפָנֹת לְבוֹ
 מִתְּכַלֵּי הָעוֹלָם וְלַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וְזֶה
 צָרִיךְ ¹³¹בְּטָחוֹן גְּדוֹל, וְעַבּוֹר בֶּן
 אָמַר הַכְּתוּב "חֶסֶד יִסּוּכְבְּנֵהוּ".

(טז) וְהַבְּטָחוֹן ¹³²אִי אֶפְשָׁר בְּלֹא

טז. והבטחון אי אפשר בלא אמונה. ב"אורחות חיים" להרא"ש (כה) כתב: "לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית". וביאר ב"אור יחזקאל" (אמונה עמ' צט) שכוונת הרא"ש ללמדנו שאמונה בהשגחה פרטית קודמת לבטחון. רק אחרי שהשיג האדם

אמונה, יש לו תקוה להגיע למידת הבטחון. ויש לבאר ענין אמונה וענין בטחון:

'אמונה' ענינו, שאדם מאמין שכל מה שנעשה בעולם, בין עמו בין עם אחרים, בין במדבר בין בחי' בין בצומח ובין בדומם, הכל עד הפרט הקטן ביותר, הכל בכל מכל מושג בהשגחה פרטית, ונעשה על ידי הקב"ה ממש כביכול, זהו ענין אמונה. אולם ענין הבטחון, הוא פנימי יותר, ועמוק יותר. 'בטחון' ענינו, שאני בוטח בו יתברך שמו שהוא ידאג לי וינהל את כל צרכי בין בגשמיות בין ברוחניות, הכל ינוהל על הצד היותר טוב. אין הכוונה שאני בטוח שיקרה כך או יקרה כך, כמו שכתבו הראשונים לשלול דעה זו (יש גם בחינה זו אולם אכמ"ל) בפירוש מילת בטחון. אלא עיקר הענין של בטחון הוא - הרגשת שלווה, הרגשת רוגע שיש משהו שמסדר ודואג לכל צרכי. משהו שיודע בדיוק מה אני צריך, משהו שיודע בדיוק מה טוב לי הרבה יותר טוב מאשר אני יודע מה טוב לי. משהו שכל כך אוהב אותי, שדואג לי בכל רגע ממש כל ימי חיי, הן בעולם הזה והן בעולם הבא לנצח נצחים, כל הזמן ממש כל ענינו לדאוג שיהיה אצלי הכל בסדר, הוא אינו מסיח דעת

ביאורים

- עמהם. שלא יתחבר עמם. 130. עסקים. שמינים ורוחים ויכולים להעשיר. 131. בטחון גדול. שיבטח בה' בכל לבו שישמור עליו מהזיק ושידאג לכל צרכיו. 132. אי אפשר. להשיגו.

ארחות שער השמחה צדיקים

אָמוּנָה, דִּכְתִּיב: "וַיִּכְתְּחוּ בָךְ
 133 יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ" (תהלים ט, יא); כִּי
 הַיּוֹדְעִים שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמִכִּירִים
 גְּדֻלָּתוֹ וּגְבוּרָתוֹ, וְהַמֵּאֱמִינִים בְּכָל
 לֵב - הֵמָּה יְכוּלִים לִכְתֹּחַ בּוֹ, כִּי
 הַבְּטָחוֹן וְהָאֱמוּנָה הֵם שְׂתֵפִים: אִם
 אֵין אֱמוּנָה - אֵין בְּטָחוֹן. וְהָאֱמוּנָה
 הִיא 134 רֹאשׁ הַתּוֹרָה, דִּכְתִּיב: "אֲנֹכִי

והוא יסדר הכל על הצד היותר טוב.

מזה אפילו לרגע ממש
 כפשוטו. ובעיקר,
 שהמישהו הזה לא רק
 רוצה לדאוג לי, אלא
 הוא אינו מוגבל לשום
 דבר, כל מה שהוא רוצה
 הוא יכול לעשות ואין
 מונע לו כלל. ענין
 הבטחון הוא תחושת
 שלווה גמורה, שהנני
 רגוע מכח ההרגשה
 שהעול לא עלי, יש
 מישהו שדואג לכל

בכדי להרגיש בטחון אמיתי, מוכרח שיקדם לכך אהבה אמיתית, אהבה
 שמתוכה אדם נותן נאמנות גמורה בלב להקב"ה, נאמנות גמורה שאדם
 מרגיש שבאמת הקב"ה כביכול עומד לידו לשרתו לכל צורך ממש. צריך
 להבין, ענין הבטחון הוא אינו ענין שכלי, אלא מצב של הנפש שכל כך
 מרגישה את הבורא ומאמינה באהבתו אותה, ואינה דואגת כלל, מכח
 ביטחונה שבדואי ובודאי הוא לא יעזוב אותה אלא יהיה צמוד עמה בכל דרך
 שתלך. [מובא בזוהר (ח"ב ה): "אלמלי הוו ידעין בני נשא רחימותא דרחים
 קודשא בריך הוא לישראל, הוו שאגין ככפיריא למרדף אבתריה". תרגום:
 אילו היו בני אדם יודעים עד כמה גדולה אהבת ה' לישראל, היו שואגים
 ככפירים לרדוף אחרי].

רק כאשר יש לאדם בטחון אמיתי, הוא זוכה לאושר רגוע ושלווה. לולי זאת,
 כל חיי העולם הזה הינם שרשרת של לחצים מכאן ולחצים מכאן, רק בכח
 הבטחון באהבת הבורא את הנברא, ודאגתו בכל רגע ובכל שעה, יש רגוע
 בעולם הזה.

ביאורים

133. יודעי שםך. המכירים את גדולתך. 134. ראש התורה. יסוד התורה
 והדברות הראשונות שנאמרו בהר סיני מפי הבורא יתברך.

עיונים ארחות שער השמחה צדיקים

יז. כל התורה כולה
 כלולה באמונה. זה
 לשון הרמב"ן (סוף
 פרשת בא): "ומן הנסים
 הגדולים המפורסמים
 אדם מודה בנסים
 הנסתרים שהם יסוד
 התורה כולה, שאין
 לאדם חלק בתורת
 משה רבינו, עד שנאמין
 בכל דברינו ומקרינו
 שכולם נסים, אין בהם
 טבע ומנהגו של עולם,
 בין ברבים בין ביחיד".
 עכ"ל.

ומצינו לשון הרמב"ם
 (בפירוש המשנה סוף
 ברכות) המבטא את
 גודל חשיבות האמונה
 בה. ח"ל: "כי יקר בעיני
 ללמד עיקר מעיקרי
 הדת והאמונה יותר
 מכל אשר אלמדהו".
 ובספר 'כד הקמח' (ערך

ארחות שער השמחה צדיקים

ה' אֱלֹהֶיךָ וגו', לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים
 אֲחֵרִים" (שמות כ, ג), וְאִם לֹא
 מֵאֲמִין - 135 מֶה יוֹעִיל תּוֹרָתוֹ?
 וּכְזֹמֶן שְׂאֵדָם מֵאֲמִין מַעֲמֵק
 הַלֵּב, שֶׁהַבּוֹרָא יָקִים כָּל מֶה
 שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת פְּרַעֲנוֹת
 לַחוּטָא וּמִשְׁלֵם שְׂכָר לְמַקְיָטִים
 אוֹתָהּ, אִי שׁוֹמֵר הַתּוֹרָה, כִּי כָל
 הַגִּנְזָבִים וְהַגְּזֵלָנִים אִם הָיוּ יוֹדְעִים
 בּוֹדָאֵי שֶׁהָיוּ נִהְרָגִים עַל גִּנְזָתָם
 וְגִזְלָתָם וְלֹא הָיוּ יְכוּלִים לְהַמְלִיט,
 136 הָיוּ נִמְנָעִים. וְכָל הַגִּנְזָבִים
 וְהַגְּזֵלָנִים הֵם 137 בּוֹטְחִים לְהַנְצִל
 לַעֲוֹלָם, וְעַל-כֵּן עוֹשִׂים מֶה
 שֶׁלֵּפָם חָפִין. גַּם-כֵּן הַחוּטָא, אִם
 הָיָה מֵאֲמִין בּוֹדָאֵי עַל גְּדָל עֲנָשׁוֹ,
 לִבֵּן 138 הָיָה חוּטָא. כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה כְּלָלָה

ביאורים

135. מה יועיל תורתו. הרי לא יקיים אותה. 136. היו נמנעים. מלגנוב
 ומלגזול. 137. בוטחים להנצל לעולם. הם בטוחים בעצמם שלא יתפסו אף
 פעם. 138. כל התורה וכו'. כל קיום מצוות התורה תלוי בחזקת האמונה, עד
 כמה שהאמונה חזקה בלבו כך יקפיד על קיומם.

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

(ח) **בְּאִמּוֹנָה, בְּדִכְתִּיב: ¹³⁹וְצִדִּיק**
בְּאִמּוֹנָתוֹ יִחִיה׃ (חבקוק ב, ד). ¹⁴⁰**וְעַל**
אֲבִרָהֶם נֹאמַר: ¹⁴¹״וְהָאֱמֶן בֵּה׳
¹⁴²**וַיִּהְיֶשְׁבֶּה לֹו צִדְקָה״** (בראשית טו, ו)
¹⁴³**וְעַל כָּל הַטּוֹבוֹת לֹא נִכְתָּב בָּן;**
וְעַל מִשָּׁה נִכְתָּב: ״כָּכָל בֵּיתִי
 בכלל ובפרט, להוציא מלבם של כופרים והפושעים המורדים בהקב"ה, שאומרים שאין ההשגחה שופעת מגלגל הירח ולמטה וכו'.
 יח. באמונה. במסכת מכות (כד. דורשת הגמרא שאף שמנין המצוות הוא תרי"ג, בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר (חבקוק ב, ד) 'וצדיק באמונתו יחיה'. הסבא מקלם ז"ל מבאר, כיון שחבקוק היה מאחרוני הנביאים העמיד את כל קיום התורה על אחת והיא האמונה 'דא ביה כולא ביה', כאשר זוכה אדם ורכש מעט אמונה זכה בכל כי האמונה היא העיקר, כל המדות כולם יסודם באמונה, המאמין השלם הוא בעל מדות טובות, כי האמונה יוצרת מדות טובות, וכן להיפוך בעל מדות רעות רחוק מאד מאמונה שמדותיו מונעות אותו מלהאמין, לכן העמיד את כל קיום התורה על האמונה 'וצדיק באמונתו יחיה'. (אור יחזקאל, ח"ג מאמר והעמידן על אחת).

ביאורים

139. וצדיק באמונתו יחיה. מי שהוא צדיק באמונתו, שברוב צדקתו מאמין בה אמונה שלימה לחיי עולם לו ולזרעו. ¹⁴⁰. ועל אברהם. אשר היה הראש והראשון למאמינים. ¹⁴¹. והאמין בה'. פירש רש"י: לא היה צריך לומר שהאמין אברהם בה', אלא הכתוב בא לציין מעלה מיוחדת שהיתה באמונה זו, שכוין שהבטיח לו הקב"ה על ריבוי זרעו, אף לא שאל לו אות על זאת. ¹⁴². ויהשבה לו צדקה. הקב"ה החשיב לו את הדבר לזכות ולצדקות על האמונה שהאמין בו מבלי לבקש כלל אות וסימן (רש"י). ¹⁴³. ועל כל הטובות לא נכתב בן. בכת"י הגירסא: ועל כל שאר הטובות שעשה לא נכתב "צדקה", אלא על האמונה.

עיונים

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

יט. והגליות מתכנסות בזכות האמונה. כתב ה'בית הלוי' (פרשת בא): היוצא מכל האמור למעלה דפרה רוממת על משיח והוא קץ וסוף לכל הגליות, וגם נתברר דשני שרשי חטאים הם, אחת ענין עבודה-זרה והיא הוספה בעצמו אמונה האסורה, והשניה הוא חטא חסרון אמונה. הראשונה היה בבית ראשון והשני היה בבית שני, ומש"ה נחרבו שניהם. ומש"ה קודם הגאולה יתגבר שנית היצו"ר של הכפירה ובפרט בתורה שבע"פ ובדברי החכמים ויסבלו ממנו ישראל הרבה, והיא כדי לתקן אותו החטא דעבורו נחרב הבית, ומי אשר ישאר שלם באמונתו יזכה לגאולה. וזהו

¹⁴⁴**נֹאמֵן הוּא׃** (במדבר יב, ז), **וְאִמְרִינָן**
בְּמִדְרָשׁ (שמות רבה כב, כג): **גְּדוּלָּה**
הָאִמּוֹנָה לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא,
שֶׁבְּזִכּוֹת הָאִמּוֹנָה שֶׁהָאִמִּינוּ
אֲבוֹתֵינוּ שָׁרְתָה עֲלֵיהֶם רוּחַ-הַקֹּדֶשׁ
וְאָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֹּאמַר: ״וַיֹּאמִינוּ
בֵּה׳ וּבַמֹּשֶׁה עֲבָדוּ - אֲזַיִשִּׁיר מֹשֶׁה
¹⁴⁵**וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל״** (שמות יד, לא-טו, א),
וְנִגְאָלוּ בְּזִכּוֹת הָאִמּוֹנָה שֶׁהָאִמִּינוּ,
דְּכִתְיב: ״וַיֹּאמֵן הָעָם״ (שם ד, לא).
וְאָמְרוּ שֵׁם: כָּל הַמְּקַבֵּל מִצְוָה אַחַת
¹⁴⁶**בְּאִמּוֹנָה, כְּדֹאִי הוּא שֶׁתִּשְׁרַח**
עָלָיו רוּחַ-הַקֹּדֶשׁ. ^(יט)וְהַגְלִיזוֹת
מִתְכַּנְּסוֹת בְּזִכּוֹת הָאִמּוֹנָה, שֶׁנֹּאמַר:

ביאורים

144. נאמן הוא. התורה מדגישה בכך את מעלתו של משה. ¹⁴⁵. ובני ישראל. במכילתא (בשלח, פרשה ו) הוסיף: "שכן מצינו במשה ובדוד ובדבורה, שאמרו שירה ושרתה עליהם רוח הקודש". ופירש הנצי"ב, שמביא ראיה ששרתה רוח"ק על ישראל שלא מפורש בכתוב, אלא מדמצינו משה דוד ודבורה שאמרו שירה ושרתה עליהם רוח"ק, דדבורה נביאה היתה, ודוד אמר רוח ה' דבר בי וגו', ויש ללמוד שכל האומר שירה אי אפשר בלי רוח הקודש. עכ"ל. ¹⁴⁶. באמונה. בכל יכלתו וכחו, שמכח האמונה הוא יסור

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

147 "תְּשׁוּרֵי מֶרֶאֶשׁ אֲמֹנָה" (שה"ש ד, ח), וְאֹמְרִי: **148** "וְאַרְשֵׁתֶיךָ לִי בְּאֲמוֹנָה" (הושע ב, כב).

וְעֵתָה נִחֲזֵר לְעֵינַי הַשְׁמָחָה: כִּי הַמֶּאֱמִין בְּלֵב שְׁלֵם וְהַפּוֹטֵחַ **149 בְּעֵזֶר הַצּוֹר, הוּא שְׂמִיחַ **150** לְעוֹלָם וְהוּא **151** סוֹבֵל כָּל דְּבָר, כְּמוֹ הַחוּלָה שְׂאוֹכֵל סְמִים הַמָּרִים **152** בְּשִׁבִּיל**

מה דאמרו בסוף מכות בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, דנבואת חבקוק קאי על ביאת משיח וכמו שאמר שם בפסוק (חבקוק ב, ג) כי עוד חזון למועד ויפיח לקץ ולא יכזב ואם יתמהמה חכה לו, דדברים אלו נאמרו על ביאת משיח ועל זה אמר ואם יתמהמה חכה לו דגלות בבל היה זמנו קבוע שבעים שנה ומסיים הפסוק וצדיק באמונתו יחיה דכל מי שישאר חזק ושלם באמונתו אז צדיק יקרא לו ויחיה. עכ"ל.

ביאורים

עליה נפשו ומאודו (הנצי"ב). **147**. תְּשׁוּרֵי מֶרֶאֶשׁ אֲמֹנָה. תסתכלי ותתבונני מראשית אמונתך, אשר האמנת בי בתחילת דרכך עמי, כמה תועלת הפקת מכך, עת הושעתך מראש שניר וחרמון אשר היו דומים אז למעונות חיות טרף כששלטו בהם סיוחן מלך האמורי ועוג מלך הבשן. ואת, על ידי אמונתך בי ונאמנותך אלי, ניצחת את כל אויבייך, נגד הטבע. [ויש מפרשים: 'תשורי מראש אמנה' - כנסת ישראל תשיר לעתיד שירה לה' על גאולתה בזכות אברהם - שהיה ראש המאמינים (עפ"י שמות רבה כג, ה)]. **148**. וְאַרְשֵׁתֶיךָ לִי בְּאֲמוֹנָה. ה' יהיה אלוקים של עם ישראל (-אקח אתכם להיות ארוסתי) בשכר האמונה שהאמנתם בה' עוד בגלותכם והאמונה שאתם מאמינים בה' כעת. **149**. בְּעֵזֶר הַצּוֹר. בעזרת הבורא יתברך [צור' מלשון חזק, שבו אבטח בשאלותי (רד"ק תהלים יט, טו)]. **150**. לְעוֹלָם. אף בזמנים קשים. **151**. סוֹבֵל כָּל דְּבַר. מקבל כל דבר (אף דברים קשים) באהבה ובהשלמה, מאחר והוא מאמין שכל הנעשה עמו הוא לטובתו. **152**. בְּשִׁבִּיל הַרְפּוּאָה. בשביל להיות

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

כ. אין לו מנוחה. וְהַפּוֹכֵל הוּא **153** חֶפְשִׁי מִדְּאֲנַת הָעוֹלָם. גַּם הַפּוֹכֵל מִסְתַּפֵּק בְּמַעַט שֵׁשׁ לוֹ, כִּי יֹאמֶר: דֵּי לִי בְּמָה שֶׁנִּזְר לִי הַבּוֹרָא. וְעֵתָה חֲכַמְתָּ וְרָאָה, כִּי הַשְׁמָחָה פּוֹלָלֶת הַכֹּל. כִּי כָּל הָאָדָם הַדּוֹאֵג **155** עַל הָעוֹלָם הַזֶּה, ^(ב) אֵין לוֹ מְנוּחָה, 'וטוב לב משתה תמיד'

במסכת סנהדרין (ק:); דורשת הגמרא את הפסוק (משלי טו, טו) "כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד". כל ימי עני רעים' - זה אדם שדעתו קצרה. פירש רש"י: משים ללבו וכו' ודואג על כל מה שעתידי לבוא עליו. 'וטוב לב משתה תמיד'

- זה שדעתו רחבה. ואינו משים ללבו דאגה כל כך.

המהר"ל מבאר, מדוע ימיו רעים, כי הוא נפגש על פי טבעו של עולם 'בכל עת' בדבר המפריע למדתו, ולפיכך 'כל' ימיו רעים, ואלו שטבעם להיפך מזה, אף שנפגשים באופן קבוע עם מקרי העולם, אין הדבר פוגע בשמחתם ולכן לבם טוב תמיד.

כתב הגר"א (משלי שם): "והעני הוא מי שנפשו רחבה שאינו מסתפק בכל אשר לו וכל חללי דעלמא לא יספיקנו בדעתו, ועליו נאמר (משלי טו, טו) 'כל ימי עני רעים', כי אינו באפשרי שמישג כל חפצו וימלא דעתו, וכמו שאמרו (קהלת רבה א, ג) 'אין אדם מת וחצי תאוותו בידו'. אבל מי שמספיק במה שיש לו, עליו נאמר (משלי שם) 'וטוב לב משתה תמיד', שלבו שמח תמיד, כמו האיש אשר משתה בביתו שלבו שמח בעת שהוא שתוי יין עד שאז אפילו המלך אינו שוה לו, אך לאחר הפיג יינו אינו בשמחתו שהיה תחילה, מה שאין כן הטוב לב הוא תמיד שמח כעת שמחת השתוי בעת המשתה".

ביאורים

בריא הוא סובל את מרירות הסמים. **153**. חֶפְשִׁי מִדְּאֲנַת הָעוֹלָם. משוחרר הוא מדאגות אנשי העולם הדואגים מפני העתיד שמא יקרה להם דבר קשה. **154**. מִסְתַּפֵּק בְּמַעַט שֵׁשׁ לוֹ. ושמה בכך. והיא מצוה תמידית כמו שכתב ב'שערי קדושה' (ח"א, ב'): "השמחה התדירית בחלקו, כי כל דעבדין מן שמאי לטב". **155**. עַל הָעוֹלָם הַזֶּה. על צרכי העולם הזה.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

וְתִמְיֵד הוּא מְחַשֵּׁב לְהַרְוִיחַ מָמוֹן,
 156 וְלֹא יִסְתַּפֵּק בָּמָה שְׁחָלַק לוֹ הָאֵל.
 לָכֵן הַשֵּׁמֶחַ בְּחֻלְקוֹ 157 (כא) הוּא עֲשִׂיר
 אֲפֹאֵם הוּא 158 עֲנִי (עֵיין אבות פ"ד

כא. הוא עשיר. וכמו
 שאמרו חז"ל (אבות
 פ"ד מ"א) "אִיזְהוּ עֲשִׂיר
 הַשִּׂמְחָה בְּחֻלְקוֹ". ופירש
 רבינו בחיי, שמקבל
 בעין יפה כל מה
 שהקב"ה נותן לו, בין
 טוב ובין רע, בין רב ובין מעט, ואינו להוט ומתאמץ להשיג יותר מחלקו,
 ומודה להקב"ה על כל מה שנתן לו.

וכתב השל"ה (שער האותיות): "מִידָּה שֶׁל 'הַסְתַּפְקוּת' הִיא אֲבֵן יִקְרָה כְּתֹרַת
 וְעִטְרוֹת, אֲשֶׁרֵינוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, בְּעוֹלָם הַזֶּה אֲשֶׁרֵינוּ כִּי הוּא
 עֲשִׂיר, כְּהֵא דַתְּנָן 'אִיזְהוּ עֲשִׂיר הַשִּׂמְחָה בְּחֻלְקוֹ', מִה שֶׁאֵין כֵּן הַבְּלִי מִסְתַּפֵּק
 לְעוֹלָם הוּא חֹסֵר, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרְנוּ בְּרִבּוּיֵנוּ ז"ל (קהלת רבה ג, יג) 'אֵין אָדָם מֵת
 וְחָצִי תַּאוֹתוֹ בִּידּוֹ, יֵשׁ לוֹ מִנֵּה מִתַּאוּוָּה מֵאֵתִים, וְעַל כֵּן 'מִרְבֵּה נִכְסִים מִרְבֵּה
 דַּאֲגָה' (אבות פ"ב מ"ז), כִּי בִּיּוֹתֵר שֶׁמִּרְבֵּה נִכְסִים בִּיּוֹתֵר מִרְבֵּה דַּאֲגָה, כִּי־צֵד,
 תִּמְיֵד מִה שֶׁבִּידּוֹ הִיא חָצִי תַּאוֹתוֹ וּמִתַּאוּוָּה עוֹד כְּהֵנָּה, נִמְצָא בְּשִׁישׁ לוֹ מִנֵּה
 אֵינוֹ דּוֹאֵג אֲלֵא לְהַמְצִיא עוֹד מִנֵּה, וְכִשִּׁישׁ לוֹ מֵאֵתִים דּוֹאֵג לְעוֹד מֵאֵתִים, וְכֵן
 לְעוֹלָם. נִמְצָא מִבּוֹאֵר הַמִּרְבֵּה נִכְסִים מִרְבֵּה דַּאֲגָה, אֲבָל הַשִּׂמְחָה בְּחֻלְקוֹ וּמִמֶּה
 שֶׁחֲנִנּוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, יֵאָכֵל הֵן רַב הֵן מְעַט וּמִסְפִּיק לוֹ טוֹב, נִמְצָא הוּא לְעוֹלָם
 עֲשִׂיר. וְלַעֲנִין עוֹלָם הַבָּא נִמְשָׁךְ מִמַּעַל הַסִּיּוּף כְּמֵה מַעֲלֹת טוֹבוֹת, לֹא
 יִתְאֹוָה וְלֹא יִחְמוֹד וּמִכֹּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִגְזוֹל וְלֹא יֵאֲנֶה אֶת חֲבִירוֹ, וְיִהְיֶה מִשְׁאוֹ
 וּמִתְנוֹ בְּאִמּוֹנָה, וְלֹא יִמְלֹא רָצוֹן הֵיכָּר שְׂרוּצָה תִּמְיֵד בְּרִיבּוּי, וְאֵין רִיבּוּי
 אַחֵר רִיבּוּי אֲלֵא לְמַעַט, וְכַדְפִּירְשׁנוּ כִּי מִרְבֵּה דַּאֲגָה."

ביאורים

156. וְלֹא יִסְתַּפֵּק וכו'. כִּי עוֹשֵׂר הָעוֹלָם אֵינוֹ יְכוֹל לְהַשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שׁוֹקֶקָה אֲשֶׁר
 לְאָדָם הַחוּמָד בְּהֵנָת הָעוֹלָם הַזֶּה, וְכַמֵּאֲמָרֵנוּ ז"ל (קהלת רבה ג, יג) 'אֵין אָדָם
 מֵת וְחָצִי תַּאוֹתוֹ בִּידּוֹ, מִי שִׁישׁ לוֹ מִנֵּה רוּצָה מֵאֵתִים וּמִי שִׁישׁ לוֹ מֵאֵתִים רוּצָה
 אַרְבַּע מֵאוֹת זֹזוּ'. וְאֲמָרְנוּ 'הָעוֹלָם הַזֶּה דּוּמָה לְשׁוֹתָה מִיָּם מִלְּחוּחִים, נִדְמָה לוֹ
 שְׁמִירוֹהוּ וְצִמָּא יוֹתֵר' (עלים לְתַרְוּפָה לְהַגֵּר"א ז"ל). 157. הוּא עֲשִׂיר. הָאֵמִיטִי,
 הָרָאִי לְהַתְהַלֵּל בְּעוֹשָׁיו (רַע"ב אבות פ"ד מ"א), מֵאַחֵר וְאֵינוֹ מִרְגִּישׁ עֲצָמוֹ
 חֹסֵר. 158. עֲנִי. בְּמִמּוֹן.

כב. ובעת שיעשה
 המצוות ישמח בלב.
 הרמב"ם בהלכות לולב
 (פ"ח הט"ו) כתב:
 השמחה שישמח אדם
 בעשיית המצוה
 ובאהבת האל שצוה
 בהן, עבודה גדולה היא,
 וכל המונע עצמו
 משמחה זו ראוי להפריע
 ממנו, שנאמר "תחת
 אשר לא עבדת את ה'
 אלוֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב
 159 מ"א), כִּי יִשְׂמַח בְּאַלְהִים 159 שְׁהוּא
 חֻלְקוֹ וְנִחְלָתוֹ. וְכֵן כְּתוּב: 160 חֻלְקִי
 ה' אֲמַרְתִּי" (תהלים קיט, נו). וְכֵן הוּא
 אֹמֵר: 161 "יִשְׂמַח לִבִּי מִבְּקִשִּׁי ה'"
 (שם קה, ג). וְהַמִּנְחָה הַזֹּאת 162 בְּנִפְשׁוֹת
 הַצַּדִּיקִים, שֶׁהֵם 163 בְּנֵעָם שְׁלֹם
 164 בְּעֵינֵי עֲבוּדָתָם וּבְשִׂמְחָה גְדוֹלָה
 165 בְּפִרְיֵשׁוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר:
 "שִׂמְחוּ בַּה' 166 וְגִילוּ צַדִּיקִים,
 167 וְהִרְנִינוּ כָּל יִשְׂרָאֵל" (שם לב, יא), וְכֵן הוּא אֹמֵר: "אֹזֵר
 זֶרַע לְצַדִּיק וְלִישְׂרָאֵל לֵב שִׂמְחָה" (שם צז, יא). לָכֵן יִשְׂשִׁים כָּל
 הָאָדָם 168 שִׂמְחָתוֹ עַל הַתּוֹרָה, (כב) וּבָעֵת שִׁיעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת

ביאורים

159. שְׁהוּא חֻלְקוֹ וְנִחְלָתוֹ. כְּנֵאֲמָר (תהלים טז, ה) 'ה' מֵנֵת חֻלְקִי". כְּלוּמָר, רַק
 ה' הוּא הַמִּנֵּה שֶׁנִּפְלָה לְחֻלְקִי. 160. חֻלְקִי ה' אֲמַרְתִּי. אֲמַרְתִּי לְכָל כִּי לִי מֵנֵת
 חֻלְקִי הוּא ה' (ולא כְּאַחֲרִים שֶׁבָּחָרוּ לְחֻלְקָם אֶת הַנְּאוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה). 161.
 "יִשְׂמַח לִבִּי מִבְּקִשִּׁי ה'". יִשְׂמַח לִבִּי מִכָּל דּוֹרֵשִׁי ה'. 162. בְּנִפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים.
 כְּלוּמָר, מֵדֵת הַשִּׂמְחָה טְבוּעָה וּמוֹשְׁרֶשֶׁת עִמּוֹק בְּנִפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים עוֹבְדֵי ה'
 הַפְּרוּשִׁים מַעֲנִינֵי עוֹה"ז. 163. בְּנֵעָם שְׁלֹם. בְּשִׁלוֹה מוֹחֲלֶט וּבְנִעִימוֹת
 גְּמוּרָה. 164. בְּעֵינֵי עֲבוּדָתָם. בְּעִבּוּדֵת ה' שֶׁלֵּהם, וּלְמִירוֹת כָּל טְרַחְתָּם
 בְּעִבּוּדֵת ה' אֵינֶם חֲשִׁים זֹאת קוּשִׁי אֲלֵא נִעִימוֹת גְּדוֹלָה. 165. בְּפִרְיֵשׁוֹתָם.
 מִתְעַנּוּגֵי וְעֵינֵי עוֹה"ז. 166. וְגִילוּ. וְעִילוּ. 167. וְהִרְנִינוּ כָּל יִשְׂרָאֵל. וְשִׁירוֹ
 לְפָנָיו (הַשְּׁמִיעוּ רִנָּה וְתִהְיֶה) כָּל אֱלֹהִים שֶׁלֵּבָם תִּמְיֵד וְיִשָּׁר עִם ה'. 168. שִׂמְחָתוֹ
 עַל הַתּוֹרָה. שֶׁשִּׂמְחָתוֹ תִּהְיֶה רַק מִהַתּוֹרָה וּמִהַמִּצְוֹת (כְּלוּמָר, לֹא יִפְנֶה אֶת
 כָּל שִׂמְחָתוֹ) וְלֹא יִחְפֹּשׂ שִׂמְחָה בְּעֵינֵי הָעוֹה"ז.

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

יִשְׁמַח בְּלִבּוֹ עַל שְׂזָכָה לְהִיּוֹת עֶבֶד
לְמֶלֶךְ עֲלִיוֹן אֲשֶׁר ¹⁶⁹בְּנֵי מַעֲלָה
יִשְׁתַּחֲווּ לוֹ, וְכֵן אָמַר דָּוִד: ¹⁷⁰שֵׁשׁ
אֲנֹכִי עַל אִמְרָתְךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל
רַב" (שם קיט, קסב). וְכָל הָעוֹשֶׂה
הַמְצְאוֹת בְּשִׁמְחָה, יֵשׁ לוֹ שֶׁכֶר
¹⁷¹אֶלֶף יְדוֹת יוֹתֵר מִמִּי שֶׁהַמְצְאוֹת
עָלָיו ¹⁷²לְמִשְׁאֵי. אֲבָרְהָם וְדָוִד כָּל
אֹמְרוֹ "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת וּלְמַחֵר לִקְבֹּל שְׂכָרִי", וְקִשָּׁה דִּתְכִּיף כְּתִיב "וְהִיָּה עֵקֶב
תִּשְׁמַעְנוּ וְכו' וְשִׁמְרָה' אֱלֹקֶיךָ לֵךְ אֶת הַבְּרִית וְאֵת הַחֹסֶד" וְגו' וְהֵם טוֹבוֹת
הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא תִּרְתִּי דִּסְתָּרְךָ? וְנִיחָא לִיָּה לְהַרְבֵּי ז"ל, דְּגוֹף הַמְּצוֹת אֵין שְׂכָרָן
בְּעוֹלָם הַזֶּה, אִךְ הַשְּׂמִיחָה שֶׁשִּׁמְחָה בְּעִשְׂיֵית הַמְּצוֹת וּבִעֲסָק הַתּוֹרָה, שִׁמְחָה זֹאת
נוֹטֵל שְׂכָרָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא שֶׁאִמְרוּ "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָן" גּוֹף הַמְּצוֹת עֲצֻמוֹן,
וְלְמַחֵר לִקְבֹּל שְׂכָרָן, אֲבָל "וְהִיָּה עֵקֶב" אֵין וְהִיָּה אֵלָּא לִשׁוֹן שִׁמְחָה, כְּלוּמֹר
אִם תִּשְׁמַח בְּעִשְׂיֵית הַמְּצוֹת וּתְלַמּוּד תּוֹרָה, אִזּוּ בְּעִבּוּר הַשְּׂמִיחָה אִזּוּ "וְשִׁמְרָה"
וְכו' טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא תוֹרָף דְּבִרְיוֹ. וְכֵתִב הֵרֵב חִיד"א זצ"ל לְפִרְשׁ עִפ"ז
הַפִּסּוּק "אֲשֶׁרִי אֵישׁ יֵרָא אֶת ה' בַּמְּצוֹתָיו חֲפִץ מֵאֵד", דִּאֵין סִפֵּק דִּהַחֲפִץ
בַּמְּצוֹת וּבִפְרִט דְּכִתִּיב 'מֵאֵד', הוּא שִׁמְחָה גְּדוּלָּה, וְאִזּוּ אוֹכֵל בְּעוֹלָם הַזֶּה
הַשְּׂמִיחָה שִׁשְׂמִחָה, וְלֹא אִמְרוּ "גִּבּוֹר בְּאַרְץ וְכו' הוּן וְעוֹשֵׁר בְּבֵיתוֹ" שֶׁהֵם טוֹבוֹת
הָעוֹלָם הַזֶּה עַל הַשְּׂמִיחָה שֶׁהוּא שִׁמְחָה, שׁוֹז שְׂכָרָה בְּעוֹה"ז.

ביאורים

169. בְּנֵי מַעֲלָה. הֵמָּה הַמְּלָאכִים. 170. שֵׁשׁ אֲנֹכִי וְגו'. לֹא יִצְוִיר אֲצִלִּי שִׁמְחָה
מִשּׁוֹם דְּבַר בְּעוֹלָם, כִּי - שֵׁשׁ אֲנֹכִי עַל אִמְרָתְךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רַב - שֶׁהִיא
הַשְּׂמִיחָה הַיּוֹתֵר גְּדוּלָּה, וְאִם כֵּן הַשְּׂמִיחָה הַגְּדוּלָּה תִּבְטַל הַשְּׂמִיחָה הַקְּטָנָה
(מְלִבִּי"ם). 171. אֶלֶף יְדוֹת. אֶלֶף פְּעָמִים. 172. לְמִשְׁאֵי. לְטִרְחָה. הַמְּצוֹת הֵם
כְּמוֹשָׁא כְּבֹד הַמוֹנֵחַ עָלָיו וּמִקְיָמָם לֹא חֶשֶׁק וְשִׁמְחָה.

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

הַיּוֹם בְּלֹא הָיוּ עוֹסְקִים בְּתוֹרָה,
וּמִפְּאָרִים וּמִשְׁבָּחִים בְּשִׁירוֹת
וְתִשְׁבָּחוֹת לְהַקְדֹּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
לְהָרִים קוֹל בְּשִׁמְחָה (עֵיין שֶׁכֶת לֹא;
ב"ר נו, כ). ¹⁷³וְאִזּוּ מַצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכָיו,
¹⁷⁴וְטוֹב טַעְמִיו, ¹⁷⁵וְשׁוֹלָח
רוּחַ-הַקְּדוֹשׁ בְּקִרְבּוֹ, וְלִבּוֹ שִׁמְחָה,
וּמִתְמַלֵּא אֶהְבֶּת הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא,
וְנִפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּגִיל, ^(כ)וּמִגְלָה לוֹ
¹⁷⁶רָזִים וְחִדּוּשִׁים שָׁל מַעֲלָה, לְפִי
דְּכִתִּיב "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לִבְבְּךָ מְרֹב כָּל",
פִּירוּשׁ מְרֹב כָּל, מִכָּל מִינֵי תַעֲנוּג שֶׁבְּעוֹלָם וּמִכָּל זָהָב וְזָהָב רַב וְאֲבָנִים טוֹבוֹת
וּמִרְגְּלִיּוֹת, ע"כ.

וּבִהְקִדְמַת סֵפֶר "שְׁעַר הַמְּצוֹת" לְרִבְנֵינוּ חַיִּים וְוִיטָאֵל זצ"ל (שְׁעַר הַחֲמִישִׁי)
כֵּתִב וז"ל: אֲבָל הַשּׁוֹרֵשׁ שֶׁהֵכֵל נִשְׁעַן עָלָיו הוּא, שֶׁבְּעִשְׂיֵית הַמְּצוֹה אֵל יִחְשׁוּב
שֶׁהִיא עָלָיו כְּמוֹשָׁא וּמִמָּהָר לְהִסְרִים מַעֲלִיו, אֲבָל יִחְשׁוּב בְּשִׁכְלוֹ כֵּאֵילוֹ
בְּעִשְׂוֹתוֹ אוֹתָהּ הַמְּצוֹה יְרוּיָח אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זָהָב, וְהִיָּה שִׁמְחָה בְּעִשְׂוֹתוֹ
אוֹתָהּ הַמְּצוֹה בְּשִׁמְחָה שֶׁאֵין לָהּ קֶץ מִלֵּב וּמִנִּפְשׁ וּבְחֶשֶׁק גְּדוֹל, כֵּאֵילוֹ מִמֶּשׁ

ביאורים

173. וְאִזּוּ מַצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכָיו. כְּלוּמֹר, כְּשֶׁעוֹשֶׂה הַמְּצוֹת בְּשִׁמְחָה, זֹכֵךְ וּמַצְלִיחַ
בְּכָל דְּרָכָיו. [בְּחִכְמַת הַנֶּפֶשׁ הַגִּירָסָא: "וְאִזּוּ מֵאֲצִיל מִקּוֹל דְּבִרְיוֹ". פִּירוּשׁ, מִקְרִין
עַל אַחֲרִים מִקּוֹל דְּבִירוֹ וְטַעְמוֹ הַטּוֹב]. 174. וְטוֹב טַעְמִיו. הַקֶּבֶ"ה נוֹתֵן לוֹ
עֲצוֹת טוֹבוֹת וְרַעֲיוֹנוֹת טוֹבוֹת וּמִמִּילָא מַצְלִיחַ בְּדִרְכָּיו. אוֹ הַכוּוֹנָה, שֶׁמַּצְלִיחַ
לְהַסְבִּיר הַיִּטֵּב אֶת דְּבָרָיו, וְנוֹתֵן בָּהֶם טַעַם הַמִּתְקַבְּלִים עַל לֵב הַשּׁוֹמְעִים וְכָל
זֶה מִחֲמַת הִיּוֹתוֹ בְּשִׁמְחָה. 175. וְשׁוֹלָח. הַקֶּבֶ"ה. 176. רָזִים. סוֹדוֹת הַתּוֹרָה.

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

שְׁהוּא יֵרָא הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא וַיֵּשֶׁר,¹⁷⁷ וְנִכְנַס הַטַּעַם בְּקִרְבּוֹ. וְזֶהוּ שְׂאֵמֶר שְׁלֹמֹה: ¹⁷⁸נִפְשִׁי יֵצֵאה בְּדַבְרוֹ (שיר השירים ה, ו); ¹⁷⁹וְתַעֲלֶזְנָה כְּלִיּוֹתִי בְּדַבֵּר שְׁפָתֶיךָ מִיִּשְׂרָאֵל (משלי כג, טז). וְכֵן אָמַר דָּוִד: ¹⁸⁰בָּרְכִי נַפְשִׁי (תהלים קג, א) – לְפִי שְׁהִנָּפֵשׁ ¹⁸¹מִמַּעַל הָעוֹלָה לְמַעַלָּה, וּכְשֶׁהִיא יוֹדַעַת עֲנִין ¹⁸²סוּדָה הִיא תִּתְּנֶנּוּ אֶת בּוֹרְאָהּ וְעֵיין באגרות ה'חזון איש' (קובץ אגרות ח"ב אגרת צ"ד) שכתב וז"ל: מה יקרה את שמחה! ומה נעימה היא צמחה! רוח הקודש שורה! הלב מלא אורה! להבין סודות התורה! בשמחה של מצוה הכתוב מדבר! ע"כ.

ביאורים

177. ונכנס הטעם בקרבו. מכח שמחת המצוה נכנס בקרבו טעם רוחני השווה יותר מכל טעם גשמי אחר. [או הכוונה, שנכנס טעמי התורה בקרבו, ושכר זה הוא במדה כנגד מדה, כי השמח במצוות ה' מוכיח בזה שדרגתו היא פנימית ואמיתית, ולכן הקב"ה מגלה לו טעמי תורה, כדי שידע את התורה על פנימיותה ואמיתותה (עלי אורח)]. 178. נפשי יצאה בדבריו. הוא כלות הנפש מרוב שמחה ועונג רוחני. 179. ותעלזנה כליותי. אשמח שמחה רגשית פנימית אמיתית, כשאשמע אותך לומד תורה ולשונך נקיה. 180. ברכי נפשי. נפשי השכלית ברכי את ה' (-כי רק היא מכרת בגדולתו ויכולה לברכו, רד"ק). 181. ממעלה העולה למעלה. שורשה של הנפש ממקום שיש בו תמיד עליה רוחנית, כי היא ממין הנבראים העליונים. 182. סודה. סוד שורשה שהיא כולה רוחנית.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

¹⁸³וְתִסְגַּל מִצְוֹתָיו, וְכַאֲשֶׁר תִּגְיַע הַנֶּפֶשׁ ¹⁸⁴אֶל הַמַּחְצָה וְהַמַּעַלָּה אֲשֶׁר הִיא דוֹמָה לוֹ, אִזּוֹ ¹⁸⁵תִּיחַדְהוּ ¹⁸⁶בְּמַצְפּוֹנֶיהָ ¹⁸⁷וְתִשְׁעֶשֶׂע בְּחִדְרֶיהָ, וּבְכָל עֵת וּבְכָל רֵגַע ¹⁸⁸חֹשֶׁקֶת אֶהְבֶּתוּ וְזוֹכֶרֶת אוֹתוֹ בְּלִילָה עַל יָצוּעוֹ, אִזּוֹ הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ בָּהּ ¹⁸⁹חֶשֶׁק הַשְׂמֻחָה, וְהַלֵּב יִבְעַר וַיִּדְלַק מִרֵב חֶשֶׁק הָאֶהְבָּה, כְּעֵינֵן שְׂנֵאָמֶר: "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בָּהּ", תִּגַּל נַפְשִׁי בְּאַלְהֵי" (ישעיה כא, י). וְאֲשֶׁרִי הַנֶּפֶשׁ הַזֹּכֶה לְאוֹתָהּ שְׂמֻחָה. וְאִין הַשְׂכִּינָה ¹⁹⁰שׁוֹרָה אֶלָּא מֵתוּךְ שְׂמֻחָה (שבת ל, ב), וְכָל הַנִּבְרָאִים לֹא הָיוּ מֵתִנְבְּאִים בְּכָל עֵת שִׁירְצוֹ, אֶלָּא מְכוֹנִים דַּעְתָּם וַיִּשְׁכְּבוּ שְׂמֻחִים וְטוֹבֵי-לֵב וּמִתְנַבְּאִים, שְׂאִין הַנִּבְנָאָה שׁוֹרָה מֵתוּךְ ¹⁹¹עֲצָלוֹת וְלֹא מֵתוּךְ ¹⁹²עֲצָבוֹת אֶלָּא מֵתוּךְ שְׂמֻחָה (מידה"ג ויגש מה, כז), לְפִיכָךְ

ביאורים

183. ותסגל מצוותיו. תייקר ותחבב ביותר את מצוות ה', ותקיימם מתוך אהבה ושמחה. 184. אל המחיצה והמעלה אשר היא דומה לו. הנפש נמצאת בגוף האדם, אמנם כאשר אדם מתעלה - הנפש מגיעה ומתחברת למקור שורשה, והגוף בטל והנשמה שולטת ומגיעה אל מקומות רוחניים הדומים לה (-לנשמה שגם היא רוחנית ומן העליונים) ומשתלבים עמה, ואז אין עירוב גשמי, כלומר, שאז הגוף לא מהווה מחיצה עבור הנשמה, וזוכה אז הנשמה להשיג מיני השגות אלויות נעלות ביותר. 185. תיחדהו. את הקב"ה. 186. במצפונייה. בפנימיותה. 187. ותשעשע בחדריה. תשמח ותתענג על הקב"ה בקרבה ובחדרי לבו. 188. חושקת אהבתו. של הבורא יתברך. 189. חשק השמחה. הקב"ה שולח לנפש התעוררות של שמחה גדולה יותר ממה שהשיג עד כה. 190. שורה. על האדם. 191. עצלות. כי העצלות מונעת את השקידה וההתבוננות (מאירי). 192. עצבות. כשהוא

בני הנביאים מביאים לפניהם נבל ותוף וכנור ומבקשים הנבואה, בדכתיב: ¹⁹³"והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" (מלכים ב, טו).

¹⁹⁴תפארת הנשמה - שתתפאר בתפארת השמחה אשר תשמח בה', ¹⁹⁵ותבהיק זיו וראתה ¹⁹⁶להבהיק יקר הודה, ¹⁹⁷ויערב אור חמדתה ליוצרה באהבת תשוקת חשק תאות ¹⁹⁸עליון ¹⁹⁹להתעטר עטרת יפי המחשבות הזכות הטהורות, ותהיה ²⁰⁰נוהמת מגדל ²⁰¹עליצותה לידידה ידיד עליון, ותתקשר בקשרי חבה, ותהיה דורשת וחוקרת אחר ²⁰²המעלות ²⁰³לאור באור

ביאורים

עצב, שהעצבות מטמטמת את הלב, וסותמת את שבילי ההכנה [לעבודת ה'] (מאירי). ¹⁹³. והיה כנגן המנגן. הפסוק מספר איך ביקש אלישע הנביא לרומם את רוחו על ידי ניגון המנגן, כדי שתשרה עליו שכונה. ¹⁹⁴. תפארת הנשמה. הפאר והיופי של הנשמה היא כשתגיע לדרגה כזאת שהיא מתפארת בתפארת השמחה בה'. ¹⁹⁵. ותבהיק זיו וראתה. תאיר אור היראה של הנשמה. ¹⁹⁶. להבהיק יקר הודה. ובזה היא מאירה את כבוד הודה, כלומר, את פנימיות הנשמה. ¹⁹⁷. ויערב אור חמדתה ליוצרה. ימתק וינעם אור תאותה ליוצרה ברוך הוא. ¹⁹⁸. עליון. הבורא יתברך שמו. ¹⁹⁹. להתעטר עטרת. המחשבות הזכות והטהורות מעטרות ומקשטות את הנשמה, כי הם תוצאה של דבוקתה בה'. ²⁰⁰. נהומת. משמיעה קולה. ²⁰¹. עליצותה. שמחתה. ²⁰². המעלות. הרוחניות. ²⁰³. לאור באור החיים. להאיר את עצמה באור החיים - באור רוחני, כלומר, תשוקתה תהיה להשיג יותר ויותר מעלות רוחניות.

החיים, ובעת אשר היא מתרוממת ומגדלת ומגלגלת לדעת קדשת יוצרה ומדבקת באמונה לבורא יתברך, אז היא ²⁰⁴מתפשטת בחדוש גיל ומרחבת בשמחתה, באותה שעה מתקדשת קדשת קדש הקדשים, ואז מתאזה ונושאת חן לפני מלך מלכי המלכים, ובעת ההיא מתקשרת ומתיפה ומתהדרת בהדרת גאון עז תקף הדרתה, ואז העליון ²⁰⁵יסגלנה ²⁰⁶להצהיר זיוה, להכניסה ²⁰⁷בחדרי זהר ²⁰⁸ולצורה בצרור החיים. ותרוממן ושימנו מאנשי עבודתו השמחים.

עוד יש תועלת בשמחה, כמו שני אנשים שאמרו עליהם ²⁰⁹שהיו ²¹⁰מבני העולם הבא בשביל שהיו

ביאורים

²⁰⁴. מתפשטת וכו'. מתמלאה ומתגדלת יותר ויותר במעלתה הרוחנית ומתחדשת אצלה התחדשות של שמחה ביתר שאת וביתר עוז, כלומר, מתעלה בדרגות השמחה. ²⁰⁵. יסגלנה. יחבבנה, יבחרנה וילמדנה ויאפשר לה. ²⁰⁶. להצהיר זיוה. להאיר ולהבהיק את אורה. ²⁰⁷. בחדרי זהר. בחדרי אורה. ²⁰⁸. ולצורה. לקושרה. ²⁰⁹. שהיו מבני העולם הבא. במסכת תענית (כב). מסופר: רב ברוקא מעיר 'חזואה' היה מצוי בשוק של מקום הנקרא "לפט", והיה רגיל לפגוש שם את אליהו הנביא. תוך כדי שיחתם, באו לשוק שני אחים. אמר אליהו לרב ברוקא: האחים הללו הם בני עולם הבא! הלך רב ברוקא אצלם, שאלם: מה מעשיכם? השיבו: אנחנו אנשים שמחים, ומשמחים בני אדם הנראים עצובים. כמו כן, אם אנו רואים אנשים מתקוטטים, טורחים אנו ואומרים להם מילי דבדיחותא עד שהם עושים שלום ביניהם. ²¹⁰. מבני העולם הבא. כתב רבי עקיבא איגר (בגליון הש"ס,

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

אֲנָשִׁים שְׂמֵחִים, וְכִשְׁהָיוּ רוֹאִים
אִישׁ עֹצֵב הָיוּ מְשֻׁמְחִים אוֹתוֹ,
וְכִשְׁהָיוּ רוֹאִים שְׁנִים מִתְקַטְטִים זֶה
עִם זֶה, הָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם מְלִי
דְּבִיחוּתָא עַד שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים שְׁלוֹם
בֵּינֵיהֶם. וְכֵן לְעֵינֵי הַחֻלְכָּה,
מִתְחִילִין בְּמִלִּי דְּבִיחוּתָא
לְפִתַּח הַלֵּב ^(כז) לְלַמֵּד בְּשִׁמְחָה,

כד. ללמוד בשמחה.
שנינו במסכת אבות
שאחת המעלות שבהן
נקנית התורה היא
שמחה, וביאר הגאון
רבי חיים מוולאז'ין
זצ"ל ("רוח חיים" שם):
"כי הלומד בשמחה,
בשעה אחת ילמוד יותר
הרבה ממה שילמוד
בכמה שעות בעצבות,
וגם כי התורה היא
שעשועים של הקב"ה,

צריך שישמח בדבר גדול כזה".
ועיין בפירוש רבינו אברהם מן ההר (נדירים מח). שביאר שעצם מצות לימוד
תורה הוא שיהא בשמחה, וזה חלק מן המצוה.
בעל ה"אבני נזר" כתב (בהקדמת ספרו "אגלי טל"): "ומדי דברי זכור זכור
מה ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תורתנו
הקדושה ואמרו כי הלומד ומחדש חידושים ושמח ומתענג בלימודו אין זה
לימוד התורה כל כך לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות, שאין לו מהלימוד
שום תענוג והוא רק לשם מצוה. אבל הלומד ומתענג בלימודו, הרי מתערב
בלימודו גם הנאת עצמו".
"ובאמת זו טעות מפורסמת. ואדרבא, כי זה הוא עיקר מצות לימוד התורה

ביאורים

שם): עיין ב"תורת חיים" סנהדרין (פח): שהגדרת "בן העוה"ב" - כמו שהוא
חי, כן יזכה לעוה"ב. וכן גם כאן במעשה ידין. הרי לנו מעלת המשמח את
הבריות, שזוכה להעולם הבא בלא דין ובלא יסורים. 211. מתחילין במילי
דבדיחותא וכו'. כלומר, ראוי לו להרב שיתחיל שיעורו בדברים המשמחים,
כדי לפתוח את לבבות התלמידים. הגמרא בשבת (ל): מספרת שכן היה רבה
נוהג לעשות: קודם שהתחיל שיעורו לתלמידיו היה אומר דבר בדיחה,
והתלמידים היו מתבדחים; מתוך כך נפתח לבם מחמת השמחה, ויכלו

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

אֵין לֹא שְׂמִיחָת נִבֵּל וְשְׂמִיחָת הַכֹּל,
אֵלָּא דְּבִרֵּי הַמְצִיאוֹת הַמְשֻׁמְחִים אֶת
הַלֵּב, כְּדִכְתִּיב: "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל
מְשֻׁמְחֵי לֵב" (תהלים יט, ט) וְכֵן זֶה
בְּשִׂמְחָת מְצוּה.

וְכֵן כְּשִׁישׁ לְאָדָם שׁוֹם יְסוּרִים,
^(כז) יִשְׁמַח גַּם-כֵּן. וְכֵן אֲמָרוּ

מזה, בודאי זה הוא עיקר המצוה".
כה. ישמח גם כן. אל לו לאדם להתמרמר כלל על יסורים הבאים עליו, אומר
ה"חפץ חיים" בספר "שם עולם" (פרק ג). הנה במדרש שנינו שיצחק אבינו,
שהכיר היטב כמה נוראה היא מידת הדין לעתיד לבוא, תבע יסורים.
ותשובת הקב"ה לתביעה זו היתה: "חייך, דבר טוב אתה מבקש וממך אני
מתחיל, שנאמר: 'ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות'".
ומעיד ה"חפץ חיים": שמעתי מזקן איש אמונים ששמע מעצמו מהרה"ג ר'
יעקב משה ז"ל שאמר בשם זקנו הגר"א ז"ל שאלמלי היסורין לא מצאנו
דינו ורגלינו בזה העולם.
פשר הדבר הוא שבשעה שהאדם נפטר והנשמה עולה למעלה היא ניצבת

ביאורים

להתרכז בלימוד. אבל אחרי ששימח אותם היה יושב באימה ומתחיל את
השיעור. 212. אין לא שמחת נבל וכו'. במסכת שבת (שם): ללמוד שאין
השכינה שורה על האדם לא מתוך עצבות (-כשהוא עצב) ולא מתוך עצלות
ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש (-לצון) ולא מתוך שיחה (-של מה
בכך) ולא מתוך דיבור של דברים בטלים שאין בהם ממש, אלא (-שורה) היא
על האדם) מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר "ועתה קחו לי מנגן והיה
כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'".

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

חֲכָמִים: ²¹³חֲכִיבִין יִסּוּרִין (ברכות ה ב). וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים: ²¹⁴כָּל הַשְּׂמִחָה בְּיִסּוּרִים שְׂבָאִין עָלֶיָּהּ (ב) מְבִיא יִשׁוּעָה לְעוֹלָם (תענית ח, א).

לפני מאזניים גדולים שבהם שוקלים את מעשיו על מנת לקבוע אם ירבו הזכויות על החובות או להיפך, ח"ו. ובעוד הנשמה עומדת שם נשמעת בת קול היוצאת ומכריזה שכל הזכויות שצבר הנפטר כל ימי חייו יתקבצו ויבואו להשקל במאזניים. והקול נשמע בכל העולמות שמשתרש שם שורש נשמתו. לשמע הקול מתקבצים ובאים מיד כל המליצים שנבראו מהמצוות ועומדים מימין המאזניים.

אחר כך יוצאת בת קול נוספת וקוראת לכל העוונות שעשה הנפטר בכל ימי חייו שיתקבצו גם הם ליד המאזניים. בהשמע הקול הנוסף הזה מתקבצים ובאים המוני המוני לבושי שחורים. כאשר מלאכי הזכות על כף אחת של המאזניים ומלאכי החובה על השנייה, מתברר כי רבים הם מלאכי החובה ממלאכי הזכות וכף החובה מכרעת. ההכרעה לכף חובה אינה נובעת רק מריבוי המקטרגים, אלא גם מכיון שאין כחם של מלאכי הזכות יפה כל כך משום שהמצוות אינן נעשות בכוונה וברצון הראוי, לעומת העוונות הנעשות בתשוקה ובחפץ.

כאשר האדם רואה את המצב העגום של ההכרעה לכף חובה הוא מתמרמר עד מאד, ואין לשער את גודל עגמת הנפש לנוכח המסקנה המתבקשת מאליה - שיוכרו עליו שהוא רשע ומקומו בגיהנם. עוד הוא עומד ומתמרמר, יוצאת לפתע בת קול נוספת ומכריזה בקול גדול: היכן היסורים שהיו לאדם זה בעודו בעולם הזה? מיד מתקבצים ובאים כל היסורים שהיו לו בכל ימי חייו ומצטרפים אל הזכויות. בכך מוכרע דינו לזכות, כי על ידי היסורים נתכפרו לאדם הרבה מעוונותיו והוא נשאר בחזקת צדיק, ושמו ומודה לה' על כל מה שעבר עליו.

כל זה שמע ה"חפץ חיים" מוקן איש אמונים משמו של הגר"א. כו. מביא יִשׁוּעָה לְעוֹלָם. שנאמר (ישעיהו סד, ד): "פגעת (-הכית) את שש

ביאורים

213. חביבין יסורין. לזכך את האדם. 214. השמח ביסורים. שמצדיק עליו

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

וַיִּרְגֵּל פִּי לֵאמֹר ²¹⁵גַם זֶה לְטוֹבָה" (שם כא, א), או ²¹⁶"כָּל מִה דְּעֵבֵד רַחֲמָנָא לְטָב עֵבֵד" (ברכות ס, ב), כי יִשׁ כָּמָה רַעוּת ²¹⁷אֲשֶׁר סוֹפֶם טוֹבוֹת, וְכֵן דְּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ עַל מִקְרָא זֶה ²¹⁸אֲדָרָה ה' כִּי אֲנַפְתָּ בִּי, ²¹⁹יֵשֵׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי" (ישעיה יב, א). מִשָּׁל כְּשֵׁנִי בְּנִי-אָדָם, שֶׁחֲלָכּוֹ ²²⁰לְעֵבֵר בְּסַפִּינָה. הָאֲחֵד ²²¹יֵשֵׁב לוֹ קוֹץ בְּרַגְלוֹ, עַד שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לֵילֵךְ בְּסַפִּינָה, וַחֲבֵרוֹ נִכְנָם בְּסַפִּינָה

רק לשעה, וכל רגע ורגע מצפה לישועה שהקב"ה יסיר את היסורים מעליו, ולכך בשכר זה שהוא מאמין שהיסורים הם לשעה ומצפה לישועה, מביא ישועה לעולם, כי 'וי' עם 'שעה' היינו 'ישועה'.

ביאורים

דין שמם, ומקבלו באהבה. 215. גם זו לטובה. גם מאורע הנראה לכאורה רע אינו נעשה אלא לטובה. 216. כל מה דעבד וכו'. כל מה שעושה הקב"ה, לטובה הוא עושה. 217. אשר סופם טובות. כי גם כשיארע לאדם דבר הנראה לכאורה שהוא רע, הרבה פעמים תכליתו לסבב לו טובה, כמו במעשה שהיה ברבי עקיבא המובא בגמרא ברכות (ס): 218. אדרה' כי אנפת ב'. אני מודה לך ה' על שכעסת עלי, כי לטובתי היה. 219. ישוב אפך ותנחמני. ועתה ששב אפך ממני, נחמתני. 220. לעבור בספינה. להפליג בספינה. 221. ישב לו קוץ ברגלו, נתקע לו קוץ ברגלו, שמונו ממנו מלעלות לספינה.

לְעִבְרָה. הַתְּחִיל ²²²זֶה לְקַלֵּל אֶת יוֹמוֹ. לְיָמִים שָׁמַע שְׁנִטְבָּעָה הַסְפִּינָה וּמָתוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּהּ, אֲזִי הַתְּחִיל זֶה ²²³לְשַׁמַּח לְבוֹרָא יִתְבָּרַךְ, כִּי רָאָה שֶׁהָיָה זֹאת ²²⁴כְּדִי לְהַחֲיוֹתוֹ (נדה לא, א). לָכֵן יִשְׁמַח אָדָם בְּיִסְוָרִין וּבְשִׂאָר נֻקִּין שִׁיְהִיו לוֹ, כִּי אֵינוּ יוֹדְעֵי מָה ^(ב)טוֹבָה עֲתִידָה לְהִיְוֹת לוֹ מֵהֶם. ²²⁵וְכֵן עֲשֵׂה נַחֲוֹם אִישׁ גַּם זֶה (תענית כא, א).

כו. טובה עתידה להיות לו מהם. בספר "חוט המשולש" (עמוד ס"ח, בהג"ה שם) כתב בשם הגאון בעל ה"חתם סופר" זצ"ל, שהיה רגיל לפרש הפסוק "וראית את אחורי ופני לא יראו" (שמות לג, כג), כי לפעמים מזדמנים לו לאדם כל מיני מאורעות שונות, והוא אינו יודע מה טיבם ולמה באו לו אלו המאורעות, ולבסוף לאחר זמן מתברר לו כי

מאורעות אלו היו הכנות גדולות לניסים ולישועות שבאו לו, או שבאו לכלל ישראל, וזהו רמז הפסוק "וראית את אחורי" לאחר שנעשה תכלית הדבר, וכבר באו כל המעשים והמאורעות, אז תבין ותראה למפרע לאיזה כונה טובה וחסד עליון היו כל הסיבות והענינים הקודמים שבאו עליו, אבל "ופני לא יראו", מה שלפני, מה שעתידי לבא, דהיינו קודם שבאו כל השתלשלות המאורעות, לא יראו ולא יבינו טבעם ותכליתם של המעשים שארעו לכלל או לפרט, עכ"ד.

ביאורים

222. לקלל את יומו. מרוב צער על ההזדמנות שהחמיץ להפליג בים לסחורה. 223. לשבח לבורא. על הקוץ שמנע ממנו שלא יעלה לספינה, ובכך ניצלו חייו, שאלו היה עולה היה גם הוא טובע בים. 224. כדי להחיותו. ובגמרא שם מסיימת: "לכך נאמר 'ישוב אפך ותנחמני'". כלומר, הכעס שהראית לי בתקיעת הקוץ ברגלי השיב לאחור את כעסך הגדול יותר, וניחם אותי בכך שהציל אותי מאסון הרבה יותר חמור (מהרש"א). 225. וכן עשה נחום איש גם זו. שעל כל מאורע שבא עליו, אפילו הנראה לרעה, אמר: "גם

כה. לשמח חתן וכלה. ²²⁶עוד טובה, ^(כח)לְשַׁמַּח חֲתָן במסכת כתובות (יז). מסופר: רב שמואל בר רב יצחק היה מרקד לפני הכלה עם שלשה ענפי הדס, שהיה זורק אחד ומקבל אחד. אמר רבי זירא: הזקן מביישנו, שמולול בכבוד תלמידי חכמים ונוהג קלות ראש בעצמו. כשנפטר רב שמואל מן העולם, הבדיל עמוד אש בינו לבין שאר העם, לכבודו. וקבלה בידינו שאין עמוד אש מבדיל אלא לאדם אחד בדור או לשנים בדור. אמר רב זירא: ענף ההדס הועיל לו לזקן לזכות לכבוד זה. ויש אומרים (שרבי זירא אמר): שטותו של הזקן - שהיה מתנהג כשוטה, הועילה לו. ויש אומרים (שרבי זירא אמר): שיטתו ומנהגו של הזקן הועילה לו. [בראשונים (שם) שאלו, מנין רבי זירא ידע שרב שמואל בר יצחק זכה לכבוד זה בזכות ריקודו בשמחת נישואין? ותצרו, מפני שעמוד האש היה בצורת ענף של הדס].

וכתב ב"ד הקטנה" (רטז, ב): אף שהיה רב שמואל בר רב יצחק צדיק גמור וגדול בדורו, לא זכה לעמודא דנורא בשביל תורתו או צדקתו, אלא בשביל החסד שעשה תמיד לשמח בהתלהבות הנפש ובשמחת הלב, וכוונתו היתה רק לעשות נחת רוח ליוצרו ולהתדבק במדותיו. עכ"ד.

עמוד האש שהפסיק בינו לבין העם, מרמז, שאין הדור ראוי לעמוד במחיצתו, כדאמרינן: כל אחד נכוה מחופתו של חברו לעולם הבא (ב"ב עה). למדנו, שבדבר קל יזכה הצדיק למעלה רמה כזו (מהרש"א כתובות יז). הרי לנו, שהגיע למעלה עליונה שאין הדור ראוי לעמוד במחיצתו, מכח השתתפותו בשמחת הזולת ולשמחו בכל האפשר!

כתבו השל"ה (דף קמד; ומטה משה (קט, ב): "על כן הרוצה להיות חסיד, לאחוז בדרכי הקדמונים, יגמול חסד עם חתנים לשם שמים. יכבדם וישבחים, ומהקב"ה תהא משכורתו שלימה. וירבה בתחבולות ביותר לשמח חתן וישבח הכלה בפניו. וכשמשמחם לשם שמים ולא לתשלום גמול, עדיפא מצות שמחת חתן וכלה משאר חסידים".

ביאורים

זו [שנראית לכאורה לרעה, אינו אלא] לטובה". כלומר, שהיה בטוח שהכל נעשה בהשגחה פרטית לטובת האדם. ועל שם כך נקרא בשם "נחום איש גם זו". ²²⁶עוד טובה. בכת"י הגירסא: עוד טוב השמחה. ²²⁷לשמח חתן וכלה. בשו"ע אה"ע (סה, א): "מצוה לשמח חתן וכלה, ולרקד לפנייהם ולומר

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

וְכָלֶּה, שְׁנֵאמַר: "קוֹל שִׁשּׁוֹן וְקוֹל
שְׁמִחָה, קוֹל חֵתָן וְקוֹל כְּלָה" (ירמיה
ז, לד). וּמֵאֵד יִזְהָר (כס) שְׁלֹא לְשִׁמְחָה

כט. שלא לשמחה
בנבול פה. במסכת
שבת (לג.) אמרו: בעון
נבלות פה (-דיבור גס)
צרות מתרבות וגזירות

קשות מתחדשות וכו', שנאמר "על כן וגו' ועוד ידו נטויה" (-עדיין מידת דינו עליהם). מאי (-מה פירוש) "ועוד ידו נטויה"? אמר רבי חנן בר רבא: הכל יודעין (ואין צורך לפרש) כלה למה נכנסה לחופה, אלא (-אבל) כל המנבל פיו (-ומפרש), אפילו חותמין (-אם כבר חתמו) עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה (שיחיה בטוב ובנועם שבעים שנה), הופכין עליו (בעוון זה את גזר דינו) לרעה.

כתב ב"פלא יועץ" (ערך 'חתן'): "ישורר לפני חתן, וידבר לפני מילי דבדיחותא, וכדומה בדברים שאין בהם ביטול יראת ה', אבל לא תהא כזאת בישראל לשורר לפניו שירי גויים ושירי עגבים, ולדבר דברי נבלות ודברי ליצנות. מה תועלת ישנה אם ישמח לב החתן - ונפשו עליו תאבל? כי בזה הוא מכעיס את בוראו! ועיקר שמחת חתן תהיה: כאשר יודיענו מה שגילו לנו חז"ל (מדרש שמואל, יז) שהנושא אשה מוחלין לו על כל עונותיו..."
וב"בן איש חי" (ח"א שופטים, חי) כתב: "רק יזהר שלא ישמחם בליצנות, וכל איסור קל אפילו מדרבנן לא הותר בגללם. וכל שכן שלא ירקדו אנשים ונשים יחדיו, ואפילו שירקדו הנשים לבדן בפני גברים אסור, כי היצר מגרה את הראות."

ביאורים

שהיא נאה וחסודה". ומצוה זו היא בכלל "הכנסת כלה", והיא חלק ממצות גמילות חסדים בגופו (רמב"ם הלכות אבל יד, א). 228. קול שישון וגו'. במסכת ברכות (ו:): אמר רב חלבו אמר רב הונא, כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר (-מזולזל) בחמשה קולות [שבירך בהם הקב"ה את ישראל, המפורטים בפסוק זה], שנאמר (ירמיה לג, יא) 'קול שישון וקול שמחה קול חתן וקול כלה' וגו' [ירמיה מתנבא שאף על פי שערי יהודה וחוצות ירושלים חרבים הם כעת, 'בוא יום בו ישובו חמשת הקולות האלו להישמע בהם]. ופירש רש"י, אדם שאינו משמח את החתן כשזה נדרש ממנו, מראה בכך ששמחת החתן אינה יקרה בעיניו. בהתנהגות זאת הוא

ארחות

שער השמחה

צדיקים

בְּנֵבּוֹל פֶּה, כִּי זֹאת הַשְׁמִיחָה הִיא ²³⁰אֵף וְחִמָּה וְקִצְף, וְלֹא שְׂמִיחַת אֲנָשִׁים וְנָשִׁים יַחְדָּו, כִּי זֹאת הַשְׁמִיחָה הִיא קְלוּת רֹאשׁ, וְאִפְלוּ ²³¹בְּשַׁעַת הַהֶסְפֵּד וְהָאֵבֶל ²³²אֲמַרְיִן: אֲנָשִׁים לְכָד וְנָשִׁים לְכָד (סוכה נב, א), ²³³כָּל-שֶׁכֶן בְּשַׁעַת הַשְׁמִיחָה. וְדַרְשִׁינָּה: "וְהִצְנַע לְכֵת עִם אֱלֹהֶיךָ" (מיכה ו, ח) ²³⁴זו הוצאת המַת והַכְנַסַת כְּלָה לַחֲפָה (סוכה מט, ב).

ביאורים

מביע את חוסר הערכתו לחמשת הקולות אשר מבטיח הקב"ה להשיב לישראל, אשר בתוכם גם קולות של שמחת חתן וכלה. 229. בנבול פה. בדיבור גס. 230. אף וחמה וקצף. כעס ורוגז וקצף מאת הקב"ה על המדברים נבול פה, ונהפכה השמחה לתוגה. 231. בשעת ההספד והאבל. שאז זוהי שעת צער ואין אדם מיקל אז ראשו, בכל זאת אמרו שצריך להבדיל אנשים מנשים [ובמסכת קידושין (פי): דורשת הגמרא את הנאמר בפסוק (איכה ג, לט): "מה יתאוון אדם חי גבר על חטאיו", אפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו. ופירש רש"י ("ד"ה מה יתאוון): "מה מועיל אנינות לאדם לסמוך על כך מלהזהר ביצרו, כל זמן שהוא חי צריך להיות גבר על חטאיו, שאם לא כן יהא יצרו גובר עליו ויחטיאנו"]. 232. אמרינן, אנשים לכד ונשים לכד. נאמר בזכריה (יג, יב): "וספדה הארץ [על הריגת משיח בן יוסף במלחמת גוג ומגוג] משפחות משפחות לבד, משפחת בית דוד לבד, ונשיהם לבד". כלומר, שהאנשים יספדו לבד והנשים תספודנה לבד. 233. כ"ש בשעת השמחה. אשר קרובה להביא לקלות ראש. 234. זו הוצאת המַת והַכְנַסַת כְּלָה לַחֲפָה. מצוות אלו דרכן להיעשות בגלוי. אף על פי כן, הכתוב מזהיר עליהן שיקיימו אותן במידת הצניעות האפשרית. והיינו, שלא יפריזו בהן מתוך רגשות לבו, אלא יעשה הכל במשקל נכון. לדוגמא: בהוצאת המַת, יספידו במדה נאה ולא יגזים יותר מדאי. כמו כן בהכנסת כלה, אל ינהג קלות ראש בעצמו, אלא ישמח במדה נאה (רש"י סוטה מט: עפ"י ר"ב רנשבורג ודפוס ראשון).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

גם צריך לשמח בַּשְּׁבֻתוֹת וַיָּמִים ^(א) ל. בשבתות. חז"ל ב"ספרי" (פרשת

בהעלותך) דרשו את הפסוק "וביום שמחתם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, ותקעתם בחצוצרות" וגו', (במדבר י, י), "וביום שמחתכם - אלו שבתות".

מבואר שמלבד המצוה להתענג בשבת, ישנה גם מצוה לשמח בשבת. [אלא שבהגהות הגר"א על הספרי גורס: "וביום - אלו השבתות, שמחתכם - אלו הרגלים" וכן הוא הגירסא בספרי זוטא שם, ובילקוט שמעוני שם, וכן נקט ה'זית רענן' על הילקוט שמעוני שם, ולפי זה אין ראייה מהספרי שהשבת היא יום שמחה. אולם נראה שגרסתינו בספרי היא שהיתה למראה עיני הראשונים - ראה ספר המנהיג הלכות שבת סימן א' "שגם שבת נקרא יום שמחה, ובספרי וביום שמחתכם אלו השבתות", וכן הוא באבודרהם סדר תפילת שבת, ושבלי הלקט הובא בב"י סימן רפ"א].

הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל ("פחד יצחק", שבת, מאמר ג', י"ז) מבאר את דברי ה"ספרי" הנ"ל, שאין הכוונה שיש מצוה להיות בשמחה ביום השבת, אלא שזו קביעת עובדה, שאנו שמחים ביום זה על כך שזכינו לקבל את השבת, וז": "... נתפרש לנו עוצם הייחוד, שקדושת יום טוב מתאחדת היא עם השמחה, וקדושת שבת מתאחדת היא עם העונג. ואם בכל זאת מוצאים אנו הזדמנות יחידה ששמחה משמשת כינוי לשבת, כמו שאמרו "וביום שמחתכם - אלו השבתות", הרי ברור הוא כי כינוי של שמחה לשבת, מובדל הוא מעיקרו משם של שמחה ליום טוב.

וכל מי שדברי חכמים מחודדים הם באזניו, מקשיב היטב כי הבדל זה עולה הוא מעצם הביטוי של "ביום שמחתכם", כלומר: אין כאן שום רמז של ציווי בסגנון "ושמחת בחגך", אלא קביעות עובדא גרידא, דהיינו: היום הזה הוא שאתם שמחים בו.

משל למה הדבר דומה, לאחד שקיבל תמונה יקרה העולה על כל הון, ששמח הוא מאד ברכישת תמונה זו, אע"פ שאינו מוכרח שתוכן התמונה עצמה הוא תוכן של שמחה דוקא, דתוכן התמונה יכול להיות כל תוכן שבעולם, אלא שקבלת התמונה היא סיבה של שמחה בשביל המקבלה. שבת היא מעין יום שכולו שבת, כלומר: תמונה של עונג ולא של שמחה, אלא שאנו שמחים בזה שזכינו לקבל תמונה זו. התמונה היא תמונה של עונג, אבל קבלת התמונה היא סיבה של שמחה. עכ"ל.

וראה עוד בהגהות הגר"פ על הר"ס ג' ששבת הוא יום שמחה אבל אין חיוב

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

טוֹבִים וּפְּוִרִים, ²³⁵ כִּי ^(א) כָּלֵם לְזִכֵּר יִצְיָאָת מִצְרַיִם ²³⁶ וּלְזִכֵּר הַנְּסִים שֶׁהַפְּלִיאָ עִם בְּחִירָיו, לָכֵן יִשְׁמַח בְּלִבּוֹ בְּזִכְרוֹ חֲסִדֵי הַמָּקוֹם וְגָדֵל

שמחה למעשה. ועיין עוד בחידושי הנצי"ב (העמק שאלה פרשת חיי שרה) שר"ל שהכוונה על שמחת הנפש, אבל אין מצוה בשבת על שמחת הגוף

באכילה ושתייה כביום טוב. ועיין עוד ב'שפת אמת' (עה"ת סוכות תר"ט) שבשבת אין צריך לעורר השמחה ע"י דברים אחרים, שהשמחה היא בעצם היום (לכן גם אין ציווי לשמח). ועיין עוד ב'פרי צדיק' (פר' נצבים עמ' 158) שאף שלא נצטוו בשבת על השמחה, רק הישראל עצמו משיג בשבת השמחה כמו שאומרים 'ישמחו במלכותך'. ועיין עוד ב'שדי חמד' (ח"א, מערכת האל"ף כללים, סימן פ"ב, סק"ז) וב'תורה תמימה' (בראשית ב, ג) שהאריכו בנידון האם יש חיוב שמחה בשבת.

לא. כולם לזכר יציאת מצרים. וכן הנוסח בקידוש של שבת "וזכרון למעשה בראשית וכו', וזכר ליציאת מצרים". ויש לעיין, מה השייכות בין יציאת מצרים לשבת? הראשונים נחלקו בביאור הדברים. יש שכתבו שהשבת היא זכר ליציאת מצרים, על פי הפסוק (דברים ה, טו) 'וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צוך ה' אלהיך לעשות את השבת'. ראה רמב"ן (דברים שם) שהביא פירושים שונים לשייכות בין יציאת מצרים לשבת, אם משום שהמנוחה בשבת היא זכר להוצאתנו מעבדות לחרות, ואם משום שהאמונה בחידוש העולם והאמונה בכח ה' היכול הכל, תלויות זו בזו ומורות זו על זו [עיין שם]. ויש שכתבו שזכר ליציאת מצרים נסוב על 'מקראי קודש', שהמועדים הם זכר ליציאת מצרים, ראה בטור (או"ח סי' רעא), ושני הפירושים הובאו באבודרהם.

ביאורים

235. כי כולם לזכר יציאת מצרים. לכאורה כוונת רבינו על שבתות וימים טובים ולא על פורים שהוא יום טוב מדרבנן. 236. ולזכר הנסים וכו'. כי חג הפסח זכר לניסי יציאת מצרים, וחג הסוכות זכר לענני כבוד וחג השבועות זכר לניסי מתן תורה וימי הפורים זכר לניסי ההצלה של עם ישראל בזמן מרדכי ואסתר.

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

מזכותיו עם עושי רצונו, ובעבור
 כן ²³⁷מתקנים מטעמים ומלבושים
²³⁸יקררים ושותים יין כדי לשמח
 הלב. ²³⁹ויהר שלא ישמח בשמחה
 ההיא על ההכלים, אלא ישים השמחה על אהבת השם
 ותפרך, ²⁴⁰ויתגעגע בשעשוע אהבת הצור, וישמח ויגיל
 בשמחת אדון כל, אשר צוה להתענג ביום ההוא ולשמח.
 גם יזכר בימים ההם נעם עולם הפא, אשר היא תכלית
 הנעימות. ונאח לאדם בעת ההיא שמתענג בתענוגים,
 שיזכר ²⁴¹התענוגים הגדולים ויתאזה להם, ²⁴²בדכתיב:
 "אז תתענג על ה'" (ישעיה נח, יד).

גם ישמח בשיראה שמחת הרשעים ותענוגי הפושעים
 ויהשב: ²⁴³(זכ) אם לעוברי רצונו כך ²⁴⁴לעושי רצונו

ביאורים

237. מתקנים מטעמים. מכינים מאכלים ערבים. 238. יקררים. נכבדים,
 מיוחדים לשבת ויום טוב. 239. ויהר שלא ישמח בשמחה. בכת"י
 הגירסא: ויהר שלא ישים השמחה. 240. ויתגעגע. בכת"י הגירסא:
 "ויתענג". 241. התענוגים הגדולים. התענוגים הגדולים והאמתיים -
 'להתענג על ה' - שזהו נועם עוה"ב ותכלית האדם, כמבואר במס"י פ"א.
 242. בדכתיב, אז וגו'. "וקראת לשבת ענג..." אז תתענג על ה'". 243. אם
 לעוברי רצונו כך. אם שמחה ותענוגים כאלו מגיעים למי שעובר על
 רצונו יתברך. 244. לעושי רצונו עאכ"ל. ודאי שיגיע כן למי שעושה
 רצונו.

עיונים

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

על אחת כמה וכמה (נדרים ג, ב). ועל
 זה אמר דוד: "נתתה שמחה בלבי
²⁴⁵מעט דגנם ותירושם רבו" (תהלים
 ד, ח). משל: זה דומה למלך שזמן
 אורחים, וכשהגיעו לחצר המלך
 ראו שהכלבים אוכלים ארוזים
 ותרנגולים, אז שמחו האורחים
 ואמרו: אם כלבים כך, אנו
 המזמנים לסעד עם המלך מה יהיה
 לנו (מדרש שוחר טוב, ד, יא). ²⁴⁶ואין
 לשמח ²⁴⁷בטובתו ולא ישמח בשום
 ענין אלא בענין המביאו לעבודת
 המקום ברנף הוא.

לעושי רצונו.

ביאורים

245. מעט דגנם ותירושם רבו. כלומר, מעט שאני רואה שתבואת
 השדה והכרם של הגויים מרובים. 246. ואין לשמח בטובתו. בכת"י
 הגירסא: ואין לשמח על טוב הבלי העולם-הזה, כי המכיר עולם זה
 לא ישמח בטובתו. 247. בטובתו. במסכת שבת (ל): דורשת הגמרא את
 הפסוק (קהלת ב, ב): "ולשמחה מה זה עושה", על "שמחה שאינה
 של מצוה". שלמה המלך מגנה את השחוק ואת השמחה כשהם
 קשורים לענינים גשמיים [כגון שלווה הרשעים, ושמחה שאינה של
 מצוה].

²⁴⁸ צריך אדם שלא לשמח על דבר שהוא טוב לו ויש בו תקלה לאחרים, כגון אדם שיש לו תבואה - לא ישמח אם יהיה יקר ורעב, ^(ל) כי בשביל טובתו לא ישמח בתקלת העולם. גם לא ישמח במיתת האדם אף-על-פי שתהיה לו ירשה ממנו או שאר טובות. סוף דבר: לא ישמח בתקלת שום אדם בשביל הנאתו, ^(לד) ועל זה נאמר: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). וירגיל את לבו

לג. כי בשביל טובתו לא ישמח בתקלת העולם. וזה שייך למידה הנפלאה של נושא בעול עם חברו, ואף על פי שאינו יכול לעזור לו, מכל מקום חייב הוא להרגיש את צערו של הזולת ואין ישמח? (על אורח). לד. ועל זה נאמר 'ואהבת לרעך כמוך'. הגמרא בשבת (לא.) מספרת בנכרי אחד שבא לפני הלל וביקש לגיירו בתנאי שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. הלל גיירו, וכדי ללמד

את כל התורה על רגל אחת כמו שהתנה עמו, אמר לו: "דעלך שני, לחברך לא תעבד" [מה ששנוא עליך לא תעשה לחברך] "זו היא כל התורה כולה, ואיך פירושה הוא, זיל גמור" - וכל השאר פירושה של נקודה מרכזית זו הוא, לך ולמד בתורה מה הם הדברים השנואים, ותדע כיצד להתנהג.]

המהרש"א מקשה, שלכאורה מבוססים דברי הלל על הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), ואם כן, מדוע משנה הלל מלשון חיובי ("ואהבת") ללשון שלילי ("לחברך לא תעבד")? מתוך המהרש"א שהפסוק בא מיד אחרי "לא תקום ולא תטור", כלומר, עיקר "ואהבת לרעך כמוך" הוא מה שאסור לעשות.

ביאורים

248. צריך אדם שלא. בכת"י הגירסא: "צריך אדם לזהר מאד שלא".

להיות שמח בשיש לאחרים טובות, וביותר ישמח בראותו בני-אדם המחזרים על מצוות לעשות רצון הבורא יתברך. ולא ישמח ולא ימלא פיו שחוק, כי עכשו ²⁴⁹ ערבה כל שמחה (ברכות לא, א), כי ביום שהיה שוחק בו רבנו הקדוש ²⁵⁰ היתה באה פרעניות לעולם (נדרים נ, ב). וכן ²⁵¹ עד כאן הביא רבי ירמיה לרבי זירא לידי גחוף ולא נחיד (נדה כג, א). ²⁵² ומתי יש לשמח ולשחק? ²⁵³ בעת אשר תחזור השכינה לציון, שהיא שמחה גדולה, בדרתיב: (תהלים קכו, ב): "אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה" (ברכות שם).

ביאורים

249. ערבה כל שמחה. חשכה כל שמחה, בגלל אבילות על חורבן בית המקדש. 250. היתה באה פורענות לעולם. לפי שרבי היה ראש גולת ישראל והיה לו להצטער על חרבן בית המקדש ועל הגלות ומתוך שהיה עשיר גדול היה נראה כשהיה שוחק כאלו אינו חושש ואינו מצטער על הדבר (שטמ"ק נדרים נ: בשם הרי"ף ז"ל). 251. עד כאן הביא וכו'. רבי ירמיה עשה תחבולות להביא את רבי זירא לידי שחוק (שאלו שאלה בדרך שחוק) ולמרות שרבי ירמיה התאמץ בזה, רבי זירא לא שחק, מפני שאסור לאדם למלא פיו שחוק בעוה"ז, ורבי זירא היה מחמיר על עצמו ביותר. וכתב הריטב"א שלמרות שביחיות שכזו מותרת מן הדין והחכמים רגילים בה, עם כל זה רבי זירא נוהר אפילו בזו משום חומרא וקדושה, שחש שמא יבא לידי שחוק אסור. 252. ומתי יש לשמוח. כלומר, מתי האיסור יתבטל. 253. בעת אשר תחזור השכינה לציון. בגאולה ובבנין בית המקדש. 254. אז ימלא וגו'. רק "אז" יהיה ראוי למלאות את פינו בצחוק, ולא עכשיו. ומתי יהיה זה? לעתיד לבוא, בזמן ש"יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה" [כאשר יראו "בשוב ה' את שיבת ציון" (תהלים קכו, א), יאמרו הגוים "הגדיל ה' וגו'"].

ארגון "ארחות יושר"

נוסד בהכוונתו של מרן שר
התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א,
במטרה להנחיל את לימוד
המוסר בקרב כל שכבות העם,
בשיעורי התורה ובכוללי
האברכים, במוסדות החינוך
ובשיעורים לנשים. בכדי להגשים
מטרה זו, מתקיימת פעילות
מגוונת בתחומים שונים.

**בית
מדרש
וכולל
למגידי
שיעורים**

עשרות רבנים מגידי שיעורים, העוסקים בבית המדרש בהכנת השיעורים בדף היומי ובסוגיות העיוניות הנלמדות על ידם - המה "נושאי הדגל" ליישום תכנית הפצת לימוד המוסר מבית היוצר של ארגון "ארחות יושר", ע"י לימוד בצוותא בסוף השיעור בספרי המוסר היו"ל על ידינו.

**מכון
"ארחות
המוסר"**

צוות ת"ח מופלגים, אשר ניחנו בידע ובהבנה בספרות התורנית לענפיה, שוקד על הוצאת ספרי מוסר בעריכה חדשה ומאירת עיניים. גולת הכותרת הינם מדורי ה"ביאורים" וה"עיונים", המעוטרים בפנינים מגדולי הדורות, בתוספת נופך מאת העורכים. וזאת - בצורת חוברות חודשיות עם חלוקה על פי סדר לימוד יומי המופצות באלפי עותקים בשיעורי התורה, בכוללים, בישיבות, בתלמודי תורה ובבתי הכנסת.

**סדרי
מוסר
בהיכלי
הכוללים**

הוקמה תכנית מיוחדת לקביעת סדרי מוסר בכוללי האברכים בצמוד לסדרי הלימוד הקבועים, עם מתן שכרה בצידה - מילגה חודשית, וזאת בכדי להחדיר חשיבות העסק בספרי היראה ותיקון המידות באופן מיוחד לעמלי תורה.

**שיעורי
מוסר
במוסדות
החינוך**

שילוב שיעורי מוסר בתכניות הלימודים בתלמודי תורה בכל הארץ, לעידוד לימוד המוסר מגיל צעיר בצורה נוחה ונעימה. כבר עתה ניכרים ניצני ההשפעה מלימוד זה שבודאי תלך ותגבר עם השנים, וסופה להצמיח פירות נאים אשר יתהללו בהם כל רואיהם.

**הקמת
שיעורי
תורה**

במאות שיעורי התורה הנלמדים בפריסה ארצית רחבה הגדלה מיום ליום, אשר נמסרים על ידי טובי מגידי השיעורים, המצטיינים בבקיאות ובעיון, ובהסברה בהירה וקולחת - שילבנו את לימוד המוסר בסוף השיעור, בו לומדים בצוותא מתוך חוברות "ארחות המוסר" וזוכים בשל כך לתוספת מילגה חודשית המהווה תמריץ ועידוד לרבנים שלי"א, אשר מדווחים במשוב על רצף הלימודים, ההתקדמות והעקביות.

**שיעורים
לנשים
"מדרשת
בת שבע"**

בעסקנו במלאכת הקודש, מעלים אנו על נס את דמותה של הרבנית הצדקנית הדגולה מרת בת שבע קניבסקי ע"ה, אשר הייתה תל תלפיות לנשי ובנות ישראל, ובאהבתה הגדולה הרעיפה על ראשן טללי תחיה והעמידתן בקרן אורה. לזכרה הקמנו רשת שיעורי תורה לנשים הנושאות את שמה בגאון, על מנת להמשיך את מורשתה המפוארת בקירוב בנות ישראל, לחיזוק ביראת שמיים, צניעות ומידות טובות.

שיעור
בביה"כ ראשליץ

שיעור
בביה"כ הגדול ת"א

שיעור
בביה"כ הגדול ב"ב

שיעור
בביה"כ בלינסון

